

EDITURA „BIBLIOTECA PENTRU TOȚI”

Prețul Lei 200.—

Extras din Catalogul Bibliotecii pentru toți

	<u>No.</u>
Andreiew Leonida. Gândirea, trad. din rusește de dr. I. Duscian	454
„ Răsul Roșu, Războiul din Man- ciuria	517--17 b.
„ Spionul. Viziuni. Două caracte- ristice, nuvele	350
Bunin Ivan. Nuvele, trad. de Lucia De- metrius	1406-1407
Cehov. Farmacista	895
Dostoewsky. Precocii	460--61
„ Suflet de copil, trad. de N. Daș- coviți	509--10
„ Povestiri	421
„ Nuvele	629
„ Spovedania lui Stavroghin	1117--18
Gogol N. O noapte de Mai	317
„ Mantaua, Caleașca, trad. de Dr. Duscian	457
„ Oameni vechi	378
„ Portretul	690
Gorki M. Conovalov	687
„ Colcaș, Macar Ciudra	331
„ Scene din viața vagabonzilor ...	682--683
Korolenko W. Nuvele siberiene	405--5 b.
„ Muzicanții Osh	373--73 b.
Tolsto	705
„	516--16 b.
„	750
„	1131
Turgh	893
„	323

376517T

002
T 70

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

No. 516

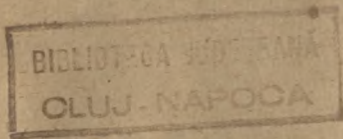
LEON TOLSTOI

REVOLUȚIONARII

TRADUCERE DIN RUSEȘTE

DE

Dr. I. DUSCIAN

376517

Editura „BIBLIOTECA PENTRU TOȚI”

1-211

882-32 = 59.0

REVOLUȚIONARI

Sub titlul acesta au apărut într'o traducere nuvelele din acest număr de bibliotecă ; nuvele cari, împreună cu altele, formează două mari volume, date la lumină de Contele Tolstoi în ultimul timp, în reviste, sub titlul „Cercul de lectură“. Cu un caracter mai mult moral, aceste povești sunt lucrările preferite ale marelui scriitor, care se știe că neagă valoarea primelor sale lucrări, ca Ana Karenin și Răsboi și Pace ; ele trebuie deci să fie traduse pururea în întregime, spre a nu li se știrbi tocmai însemnătatea etică, la care a ținut așa de mult scriitorul. Nu de mult, cu ocazia vizitei bacteriologului Mecinikof la Iasnaia Poliana, Tolstoi i-a recomandat a citi în special lucrările culese sub titlul „Cercul de lectură“, ca fiind operele lui cele mai desăvârșite. Cum în românește au apărut unele din aceste nuvele trunchiate, cum de pildă este nuvela, pe care o punem în fruntea acestui volum, „Dumnezeesc și Pământesc“, tradusă sub titlul de „Teroristul“, și din care s'a scos tocmai esențialul lucrării, am crezut a da într'o

ediție completă aceste traduceri, păstrând valoarea intrinsecă, pe care s'a bizuit în special scriitorul.

Căci ce a voit Tolstoi să descrie în această nuvelă n'a fost descrierea unui **Terorist**, ci faptul: că ideile care au fost inspirate de D-zeu, cum sunt ideile din Sfânta Scriptură, rămân pururea eterne și imuabile, fiind **ceresti**, pe când ideile dobândite din frământările **pământești**, cum sunt diferitele principii socialiste, se schimbă pe zi ce lumea evoluiază. De aceea teroristul vede negându-i-se toată activitatea, sacrificiul său pentru ideile pământești și disperat se sinucide; pe când sectarul religios, care a căutat Adevărul ceresc, etern și neschimbat, a cărui Credință a fost în D-zeu, moare cu surâsul pe buze, căci în sufletul lui a văzut născându se împărăția lui D-zeu.

Ceresc și pământesc, e una din cele mai frumoase nuvele ale lui Tolstoi, așa cum este aci tradusă de noi. Publicată aiurea, —cum am zis— cu titlul de **Teroristul**, ea n'are nici o viață. Iată de ce, o repetăm, am voit să redăm într'un singur număr această nuvelă, așa cum este în original.

Dr. I. Duscian.

Dumnezeesc și pământesc.

I.

Lucrul acesta s'a petrecut în Rusia, prin 1870, când erà lupta aceea groaznică între revoluționari și guvern. Generalul-gubernator, al unei gubernii din sud, un Neamț, înalt, cu mustățile rare, cu priviri hotărâte și cu față expresivă, îmbrăcat în mundur militaresc și cu crucea Sf. Gheorghe albă pe piept, ședea în fața biroului său, într'o seară, pe când pe masă ardeau patru lumânări de ceară colorată. Citià și iscălia hârtiile aduse de secretarul său și le puneà una peste alta, odată semnate cu semnătura lui lungă și mare. Generalul se încrunță, cu o încrunțare ce spunea multe, când iscăli printre alte documente și condamnarea la moarte prin spânzurare a studentului Anatolie Sviétlogub, dela Universitatea Novorosisk, pentru că ar fi complotat contra ordinii existente. Cu mânilor albe și leneșe, zbârcite de ani și de spălături, el îndreptà fiecare hârtie, aranjind-o cu exactitate. Hârtiile, cari urmau, se refereau

la contut furniturilor armatei. Cu multă băgare de seamă citi aceste documente, adunând el singur sumele, ca să vadă dacă erau bine socotite, când deodată îi trecu prin minte discuția pe care o avusese cu ajutorul său în privința afacerii Svietlogub. Generalul era de părere că, și dacă se găsisse dinamită în locuința lui Svietlogub, asta încă nu demonstra vinovăția lui. Ajutorul generalului, pe de altă parte, susținea că odată ce se găsisse dinamita în locuință, era o dovadă că Svietlogub era în fruntea complotului. Aducându-și aminte de aceasta, generalul începu să socotiască toate amănuntele și inima începu să-i bată cu putere sub manta, deși nici o urmă de supărare nu i se arăta pe față.

Oftă așa de adânc, încât barba, această expresie a mândriei și bucuriei înălțimii sale, i se agita pe piept.

Nu era încă târziu ca să cheme pe secretar, și dacă afacerea nu era încă înregistrată ar fi putut s'o amâie pe altă dată.

Să'l cheme, sau nu ?

Și inima generalului bătea din ce în ce mai tare. Sună. Apăru servitorul cu pași repezi și surzi.

— Ivan Matvievici a plecat ?

— Nu, excelență, e încă în cancelarie. Inima generalului aci se liniștia, aci se

bătea mai tare. Iși aduse aminte de sfaturile doctorului, care cu câteva clipe mai înainte îl examinase.

— Mai întâi de toate, — i-a spus doctorul, — cum veți simți că „aveți inima“, trebuie să încetați orice activitate și neliște. Orice supărare e dăunătoare pentru d-voastră! În nici un caz nu căutați neplăcerile.

— Să'l chem?

— Nu, nu e nici o necesitate, spuse despre sine generalul.

— Da, îndoiala excită mai mult decât orice alt lucru. E semnat și basta! *Ein jeder macht sich sein Bett und muss darauf schlafen* — adăogă el zicătoarea lui favorită. Afară de asta, nu trebuie să mă neliniștesc. Eu sunt agentul puterii supreme și, ca atare, stau mai presus de orice judecată, — murmură el, — încruntând sprâncenele, ca și cum ar fi dorit să-și concentreze toată îndrăzneala, care îi lipsia.

Ottând adânc și frecând partea aceea, în care era inima, generalul porni cu pași greoi pe parchetul de curând lustruit și trecu din odaia lui enormă în salon, de unde venia un sgomot de voci.

Generăleasă avea musafiri : pe un guvernator cu nevasta lui, o principesă necăsătorită — o mare patrioată, și un ofițer din

gardă, logodit cu singura fată a generalului necăsătorită încă.

Generăleasa, o femeie slabă, cu buze subțiri și cu o expresie rece pe față, ședea în fața unei meschioare scunde, pe care era un serviciu de ceai și o cafetieră de argint pe o lampă de spirit.

Cu o voce, în care se simția o durere prefăcută, ea povestea gubernătoresei, o femeie grăsulie și nu prea tânără, cât e de reliniștită din cauza sănălății bărbatului său.

— În fiecare zi a lui D-zeu tot noi și noi denunțuri descoperă fel de fel de afaceri groaznice și pe toate acestea trebuie să le cerceteze Basile.

— Ah! nici nu mai vorbi de asta. — spuse principesa, — *je deviens feroce qaand je pense a cette maudite engeance.*

— Da, e groaznic. Inchipue-ți că lucrează câte 12 ceasuri pe zi și asta cu inima lui bolnavă. Să vă spun drept mă tem, că...

Văzând că bărbatul ei intră, nu mântui fraza.

— De ait-fel, el singur are să vă spuie, Barbini e un tenor admirabil, — adaose ea, surâzând cu dragoste gubernătoresei și schimbând tema discuției.

Fata generalului, sănătoasă și bine făcută,

ședea cu logodnicul ei în salon, după un paravan enorm de China.

Ei se sculară și se apropiară de părintele lor.

— Draga mea, nici nu ne-am văzut astăzi, — zise generalul, sărutându-și fata și strângând mâna tânărului.

Salutând pe musafiri, generalul se așeză pe un taburet lângă masa cea scundă și intră în vorbă cu guvernatorul despre ultimele vești.

— Nu, nu, nu vorbiți de afaceri, asta e interzis, — spuse generăleasa întrerupând pe general.

— Ah, iată și Kopiev. El trebuie să ne povestiască ceva glumeț. Bună seara, *monsieur* Kopiev.

Acesta din urmă, considerat de toată lumea pentru inteligența și humorul său, spuse o nouă anecdotă, înveselind pe toți.

II.

— Nu, asta nu se poate, nu se poate, nu se poate! Lăsați-mă să intru! — țipa mama lui Svietlogub, încercând să scape din mâinile învățătorului, prietenul fiului ei, și ale doctorului, cari se căzneau s'o rețle.

Mama lui Svietlogub era o femeie simpatică, nu încă prea în vârstă, dar cu păru

cărunt și cu sbârcituri pe la ochi și pe la tâmpile. Invățătorul, prietenul lui Svietlogub, nu-i făcuse cunoscut că sentința de moarte fusese confirmată, căută s'o pregătiască însă pentru vestea aceasta îngrozitoare, dar în clipa în care îi vorbea de fiul ei, ea înțelese după tonul glasului și expresia feței lui, că lucrul de care se temuse atât se împlinise.

Locuia într'o odăiță mică din cel mai bun hotel al orașului.

— De ce mă ții? Lăsați-mă să mă duc. — țipă ea, trudindu-se să scape din mâinile doctorului, vechi prieten al casei lor. Cu o mână, el o ținea de cot, iar în mâna cealaltă ținea o sticlută cu picături, care erau pe o măsujă de lângă căpătâiul patului. De fapt, ea era mulțumită că o reținea, căci simțea că ar fi fost capabilă să facă ceva, dar ce anume, nu știa și se temea singură.

— Liniștește-te. Ia câte-va picături, spuse doctorul, propunându'i un lichid străveziu dintr'un păhărel. Ea se liniști și, lăsând obosit capul pe piept, închise ochii și căzu pe sofa.

Iși aduse aminte cum fiul ei, trei luni în urmă, o părăsise cu o față îndurerată și tainică. Apoi îl revăzu copil de opt ani, într'o hăinuță de lână, cu picioarele goale și cu părul lung și bucle mari căzându'i pe spate.

Și pe el, pe copilul acesta drăguț . . . voesc ei să'l omoare. Se îndreptă deodată, dete masa la o parte, se zmuci din mâinile doctorului și, ajungând până la ușe, căzu din nou pe un scaun.

— Și se spune că există D-zeu ! Că există un D-zeu, care permite acestea !— țipă, aci plângând în hohote, aci râzând cu un râs isteric. Il vor spânzură, îl vor spânzură pe acela care și a sacrificat toată cariera lui, care a dat toată fericirea pentru alții, vorba bătrâna, deși mai înainte își opri-se copilul de la faptele cari astăzi o uimiau, socolindu-le de bune și frumoase prin sacrificiul de sine. Și ei îl vor omori ? Și 'mi vorbiți că este un D-zeu, — țipă sărmana, aproape nebună.

— Nu'ți vorbesc nimic, numai te rog ia picăturile acestea.

— Nu'mi trebuie nimic, ha, ha, ha, — strigă ea, cu totul învinsă de durere.

Spre înopțat se istovise într'atâta, încât nu mai putea nici să vorbiască, nici să țipe, ci priviă numai cu o privire nebună, în spațiu, fără vre-o țintă. Doctorul i-a injectat morfină și ea a adormit.

Somnul i-a fost liniștit, dar reîntoarce-reu la conștiință fu și mai îngrozitoare. Și lucrul cel mai îngrozitor eră, că toți oamenii

puteau să fie așa de căinoși, și nu numai generalii cu fețele lor rase și jandarmii ci toți . . . toți . . . Și chelnerița, care venise liniștită să dichisfască odaia, și vecinii cari vorbeau vesel între ei și râdeau, ca și cum nimic nu s'ar fi petrecut. Toți îi erau ne-suferiți și groaznici.

III.

Mai bine de o lună de când Svietlogub era închis singur într-o celulă; în acest timp avusese timpul să-și facă un examen interior.

Din copilăria lui, Svietlogub simțise instinctiv nedreptatea situației sale privilegiate de om bogat. Căutase să 'năbușe în sine sentimentul acesta, când observă nevoile poporului, dar conștiința fericirii și a bucuriilor sale se otrăvia, când compară situația sa și situația țăranilor, bătrâni, copii și femei, și fără să vrea se simția umilit. *Ei* toți se născuseră, crescuseră și muriau, nu numai fără acele mulțumiri în cari el se răsăfa, dar fără ca o zi să fie scutiți de muncă și nevoi. Dorind să se elibereze de sentimentul acestei nedreptăți, el deschisese, după mântuirea universității, o școală primară, o societate de ajutor și un ospiciu. Dar ori cât ar părea lucrul acesta de siraniu, el simțise

și mai multă umilință, ocupându-se cu acele opere de binefacere, decât pe când își petrecea viața cu prietenii, cheltuind bani pe nimicuri. Simțea că totul era așa de nedrept și, mai rău, vedeă în aceasta ceva urit, ceva care din punctul său de vedere îl scârbia.

În periodul acesta de decepție, el merse la Kiew și se găsi acolo cu unul din cei mai buni prieteni ai săi de la Universitate. Acesta fusese închis în forlăreața Kiewului. Eră un tânăr viu și foarte entuziast. Căută să convingă și pe Svietlogub să se alipiască societății pentru cultura poporului și priceperea drepturilor sale. Societatea aceasta organiza țărani în grupuri și avea drept scop să-i libereze de sub puterea proprietarilor și funcționarilor. Contactul cu noii săi tovarăși de idei avu de rezultat să-l turbure definitiv pe Svietlogub. El înțelesese acum ce trebuia să facă. Inapoiindu-se în sat, Svietlogub, tot continuând relațiile cu noii săi tovarăși, începuse o nouă viață.

S'a făcut învățător sătesc, organiza pe cei în vârstă, le citia cărți și pamflele și explică țăranilor situația lor. Afară de aceasta edita broșuri ilegale și sacrificase tot venițul său și tot ce putea economisi, ca să organizeze astfel de centre și în alte sate.

Dela începutul noii sale activități, Svi-

etlogub a fost isbit de două piedici neașteptate ; una din aceste piedici era indiferența pe care o manifestau foarte mulți față de propaganda lui și purtarea lor suspecți față de el ; foarte rar îl înțelegeau și se arătau simțitori. A doua piedică venia din partea administrației. Școala lui fu închisă, începură cercetările și descinderile în casa lui și a prietenilor, cărțile și hârtiile îi fură confiscate.

Svietlogub nu da mare atenție la prima piedică — indiferența poporului, dar era foarte simțitor la urmărirea administrației. Acest lucru fusese constatat și în alte localități de tovarășii lui de idei și de aci reeșise ura împotriva biurocrației și hotărîrea majorității membrilor din grupare, de a începe o luptă pe față cu administrația.

Inițiatorul acestei noi hotărîri fu Mejenejki, pe care toți îl socotiau ca pe omul de voință și de o logică neînvinsă, și care era cu totul dat mișcării revoluționare.

Svietlogub însuși se supusese înrâuririi acestui fruntaș și se aruncase în propaganda teroristă cu toată energia, cu care într'o vreme lucrase și printre țărani.

Activitatea aceasta era fără îndoială periculoasă și tocmai de aceea și atrăgea pe Svetlogub.

El își spusese : sau voi învinge, sau voi

ai un mucenic al cauzei acesteia, și faptul acesta din urmă 'l mângâia ca un fel de garanție a reușitei luptei lor în viitor. Și flacăra, aprinsă în el, nu s'a stins în timp de șapte ani, cât a ținut periodul revoluționar al vieții sale. Svietlogub nu da nici o însemnătate faptului că-și cheltuisese aproape toată averea moștenită dela părinți și nu da de asemeni nici o însemnătate muncii și nevoilor, pe care trebuia să le îndure. Un singur lucru îl îndurera : nenorocirea ce o pricinuisese mamei sale cu activitatea sa și tinerei fete cu care se logodise, și care trăia cu mama lui la un loc și-l iubiau deopotrivă.

În cele din urmă, un terorist, urmărit de poliție, îl rugă să ascundă la el o cantitate mică de dinamită. Svietlogub primi, deși multă vreme se codise, pentru că nu-i plăcuse niciodată omul care îi cerea acest ajutor.

A doua zi poliția a descins în casa lui și dinamita a fost găsită. La toate întrebările, cum și de unde a dobândit-o, Svietlogub nu răspunse.

Foarte mulți din prietenii săi fuseseră condamnați, închiși și trimiși în Siberia. Aceasta deșteptă și în Svietlogub dorința de a fi mucenicul cauzei și, în primul period al vieții sale în închisoare, se simțea întărit, ba chiar vesel.

Și această senzație nu l-a parăsit, când l-au desbrăcat, l-au cercetat și l-au închis în forțăreașă și când ușa de fier s'a încuiat în urma lui. Dar a trecut o zi, două, trei, o săptămână întreagă, două, și încă una. Tot acest timp l-a, petrecut într'o celulă murdară și umedă, plină de insecte, cu desăvârșire singur și pustiu, doar din vreme în vreme se întrerupea monotonia asta prin semnalele ce'și dau diferiții arestați între ei prin lovituri. Dar toți arestații îi dau numai noutăți rele. Singurătatea lui era întreruptă de întrebările unor oameni brutali și vrășmași, cari se căsniau să scoată din gura lui vr'o pâră împotriva tovarășilor săi. Puterea lui morală și fizică încet-încet slăbia. Devenise obosit și căuta pe orice cale sfârșitul acestei situații nesuferite. Durerea lui se mărise încă și mai mult sub influența bănuelilor. În a doua lună de arest începu a se teme de el însuși.

Fusese speriat de slăbiciunea lui și nu numai că nu găsea în sine puterea obicinuită, dar nu putea să se mai sufere pe el și se ura, simțind o durere fără margini.

Dar ceea ce era mai teribil, e că în închisoare ajunsese până a'i părea rău de sănătatea lui tânără și de bucuriile vieții jefite cu atâta ușurință.

Toate acestea i se păreau așa de scumpe

și de dragi, încât plângea pierderea lor. Prin mintea lui trecea câteodată gândul, ce frumos ar fi să trăiască în libertate, la țară, lângă *Ea*, în cercul oamenilor iubiți și cari îl iubesc, să se însoare cu *Ea* sau cu o altă femeie și să trăiască o viață simplă, luminoasă și fericită.

IV.

Intr'una din zilele monotone ale celei de a doua luni de închisoare a lui Svielogub, directorul închisorii îi dădu în timpul vizitei obicinuite o cărticică legată în piele și cu litere aurite, făcându-i în acelaș timp cunoscut că guvernatoarea îi dase câteva evanghelii, ca să le împartă la arestați. Svielogub îi mulțumi, și puse cartea pe o măsujă țintuită în perete.

Când ieși directorul închisorii, Svielogub făcu cunoscut tovarășului său prin lovituri în perete despre vizita pe care o avusese. Vecinul său îi răspunse că și el fusese vizitat de director.

Apoi Svielogub deschise cărticica, foile erau lipite de umezeală. și începu să citească, Niciodată nu citise evanghelia ca pe o carte obicinuită Tot ce știuse despre ea, erau lecțiile pe care le ascuitase dela profesorul

de religie în gimnaziu și ceeace preoții și diaconii citesc cu o deosebită înțonație în biserici.

Capitolul I. Curtea despre nașterea lui Isus Christos, fiul lui David, fiul lui Abraam... Abraam a născut pe Isac, Isac pe Iacob și Iacob pe Iuda — citi Svielopub. Și Zorovavel născu pe Aviuda, — continua el să citească.

Dacă n'ar fi fost închis, de sigur n'ar fi fost în stare să termine o pagină, dar Svielugub continuă să citească, așa, pentru procesul simplu al citirii. Citi primul capitol deia început până la sfârșit, apoi citi despre procirile, ce spuneau că se va naște cineva după nume Emanuel, ceeace însemnează „cu noi e D-zeu“ Cu ce s'a realizat această pro-cire? gândi el și continuă să citească. Așa citi și al doilea capitol despre apariția Stelei și el treilea capitol despre Ioan, care se nutria cu lăcuste, și apoi capitolul al patrulea despre Diavolul, care i-a propus lui Christos să se arunce de pe stânci. Toate lucrurile acestea îi păreau așa de plictisitoare, încât fu gata să închidă cartea, cu toată plictiseala în care trăia și să se apuce de ocupația lui favorită, de-a'și desbrăca cămașa și a ucide păduchi; dar deodată își aduse aminte, cum, la un examen în clasa

cincea, uitase una din porunci și cum preotul supărat i-a pus un zero.

Nu putea să-și aducă aminte care din acele porunci eră și începu să le citiască dearândul; „Fericiți acei, cari s’au luptat pentru adevăr, că acelora va fi împărăția cerului“, citi el. Asta s’ar putea referi la eroi, gândi Svietlogub. „Fericiți veți fi și voi, când vă vor urmări și persecută... Bucurați-vă și înveseliți-vă, căci așa au persecutat ei și pe prooroci, cari au fost înaintea voastră.. Voi sunteți sarea pământului... Dar dacă sarea pământului... Dar dacă sarea își pierde gustul, cu ce veți înlocui-o? În ea nu va rămâne nimica bun și ea va fi aruncată și călcată în picioare“. Și asta se referă la noi—gândi și continuă să citiască Citind al cincilea capitol se opri: „Nu fiți răi, nu fiți adulteri, suferiți răul, iubiți pe vrășmașii voștri“. Da, dacă toți ar trăi așa –gândi el, n’ar fi nevoie de nici o revoluție.

Citind mai departe, se adânci în sensu acelor pagini, cari îi erau lui cu înțeles. Cu cât citia mai mult, cu atât mai adânc se convingea, că în cartea aceasta eră ceva deosebit de interesant, ceva adânc, simplu și mișcător, ceva de care el mai înainte nu auzise, dar cu care, simția acum, fusese de mult obicinuit.

Apoi spuse Isus apostolilor săi : „Dacă cineva voește să meargă în numele Meu trebuie să se lepede de sine, să ia crucea și să mă urmeze. Căci acela, care vrea să își salveze viața, trebuie s'o piardă, și acela care o va pierde pentru Mine, o va regăsi. Căci ce folos i-e omului, dacă va stăpâni întreg pământul, dar își va pierde propriul său suflet* ?

Da, da, așa este — și-aduse aminte Svietlogub cu ochii împăiejeniți de lacrimi. E tocmai ce-am vrut să fac eu și ce-mi era necesar, și anume : să-mi pierd sufletul, să nu-l păzesc, dar să-l dau pentru alții. În aceasta e toată bucuria — în aceasta e toată viața. Am făcut multe, — gândi el, — nu pentru slava poporului, dar pentru a găsi părerea bună a acelor care m'au onorat și iubit: Natașa, Dimitrie Scegomova și apoi a început bănuiala și eu am fost nemulțumit. Am cunoscut lumea numai atunci când am început să lucrez, simplu, ca să pot în acest chip să 'mi deștept sufletul meu.

Din clipa aceasta Svietlogub își petrecea cea mai mare parte din timp cu citirea acestei cărți, cumpănind bine ce era scris în ea. Citirea cerea o atât de mare activitate a minții, cum niciodată nu o încercase până

în momentul de față. El erà uimit, de ce oamenii, toți oamenii, nu trăesc așa cum erà scris în cartea asta : „A trăi așa ar fi bine, nu numai pentru un om, dar pentru toți“, Dacă oamenii ar trăi astfel niciodată n'ar suferi și n'ar aveà vre-o nevoie, ei toți ar fi fericiți. Ah ! dacă s'ar terminà și așa puteà din nou să fiu liber, — gândia el, — sau dacă m'ar lăsa slobod, sau de m'ar trimite la muncă silnică. Indiferent, ori unde ar fi. Așa trăi așa. Se poate trăi așa și trebuie să trăesc așa.

A nu trăi astfel—e o nebunie.

V.

Intr'una din zile, pe când se găsea într'o bună stare sufletească, intră în celula lui, la oră neobicinuită, directorul închisorii, și-l întrebă cum se simte și dacă are nevoie de ceva. Svietlogub, rămase uimit, neînțelegând ce însemnează schimbarea aceea și ceru țigări, știind dinainte că va fi respinsă cererea lui. Totuș directorul se execută îndată și gardianul îi aduse un pachet întreg de țigări și chibrituri.

Cineva, probabil, stăruiește pentru mine, începu să cugete Svietlogub și, aprinzând o țigară, începu să umble în sus și în jos prin celulă, cugetând la schimbarea ce-l așteptă.

A doua zi fu chemat la judecată. Fusesse interogat de multe ori, de data asta nu mai fu. Unul dintre judecători se ridică de pe scaun, fără să-l priviască. Acelaș lucru făcură și ceilalți. Primul luă în mâni o hârtie, începu să citească tare, cu o voce maestoasă dar foarte puțin deslușită.

Svietlogub ascultă și privi în fața judecătorilor. Toți căutau să evite privirile lui și ascultau cu o expresie plictisită și întunecată, cele ce citea primul judecător.

În hârtie eră trecut că Anatolie Svetlogub, pentru activitatea lui revoluționară, care aveă de scop de a nimici, fie într'un timp apropiat sau în viitor, existența autorității statului, eră condamnat la pierderea tuturor drepturilor și la pedeapsa cu moarte prin spânzurătoare.

Svietlogub ascultase și înțelesese gândirea esențială a cuvintelor spuse de funcționar. Observase expresia proastă a actului: „într'un timp apropiat sau în viitor“ și ciudata condamnare a unui om la „pierderea tuturor drepturilor șale“, odată ce este condamnat la moarte. Totuș nu înțelesese sensul real ial lecturii actului.

Numai în urmă, când i se spusese că poate ieși, plecat împreună cu jandarmul pe strade, pricepu ce i se citise,

Era ceva rău, nedrept și nebunesc! Lucrul acesta nu se poate, își zise, odată reintrat în celula sa.

Simția în sine atâta putere de viață, încât nici nu 'și putea închipui moartea.

Intrat în închisoare, Svietlogub se așeză pe pat și închizând ochii, căuta să-și lămuriască cele ce 'l așteptau. Nu putea să-și închipue, că pe el doriau să-l ucidă.

— Pe mine, tânărul, bunul, fericitul, iuvit de atâția — gândi el, — și începuse să-și amintiască dragostea mamei sale, a Natașei, a prietenilor săi. Și el să fie omorât, spânzurat? Cine poate face așa ceva și de ce? Și ce-are să fie, odată ce eu n'am să mai liu?

— Nu, asta nu se poate.

Intră directorul închisorii.

— Cine e? Ce vrei? — întrebă Svietlogub, nerecunoscându-l. A, da, d-ta ești? Bine, când are să fie? — întrebă.

— Nu știu — răspunse directorul și oprindu-se tăcu câteva secunde, apoi spuse în cele din urmă cu o voce scăzută:—preotul e aci. Ar vrea să vadă, să vă pregătiască...

— Nu trebuie, nu trebuie. Nu am nevoie de nimic. Eșiți afară! — țipă Svietlogub.

— Poate vreți să scrieți cuiva? Asta e permis — spuse directorul.

— Da, da, trimite-mi tot ce trebuie. Voi scrie.

Directorul eși.

De sigur că are să fie mâine... — gândi Svietlogub. — Așa se face de obicei. Mâine dimineasă nu voi fi printre cei vii. Nu, asta nu se poate... De sigur că e un vis.

Veni gardianul și aduse două condee, cerneală, hârtie pentru scrisori, câteva picuri albastre și puse scaunul în fața mesei. Toate acestea se petreceau în realitate, nu în vis.

— Nu trebuie să mă mai gândesc, nu trebuie... Da, da, voi scria mamei — spuse Svietlogub. Se așeză în fața mesei și începu să scrie.

„Dragă mamă, — scrise cu ochii plini de lacrimi, — iartă-mă, iartă-mă pentru toată durerea ce ți-am pricinuit o. Am greșit sau nu, nu știu; dar n'aș fi putut face altfel. Numai de un lucru te rog: iartă-mă. Nu mai plânge; mai curând sau mai târziu trebuia că mor, nu e acelaș lucru? Nu mă tem și nu'mi pare rău de ce-am făcut, — nu aș fi putut face altfel. Numai iartă-mă și nu urî pe cei cu cari eu am lucrat, sau pe cei cari m'au pedepsit. Nu puteam să fac alceva, de cât așa cum am făcut. Iar-

tă-i. Ei n'au știut ce au făcut, dar ei trăesc în sufletul meu, mă întăresc și mă consolează. Iartă-mă, îți sărut mânil tale dragi, zbârcite și bătrâne“.

În vremea aceasta două lacrimi căzură una după alta pe hârtie udând-o.

„Plâng, dar nu plâng nici de durere, nici de părere de rău, în cel mai suprem minut al vieții mele, dar plâng pentru că te iubesc. Nu judeca rău pe prietenii mei, iubește-i, mai ales pe Prohorov iubește-l, pentru că el este cauza morții mele. Ce bucurie simt iubind pe acela care în fiecare minut l-aș fi urît și blestemat. A iubi astfel de om, pe un vrășmaș, e așa de plăcut. Spune-i Națasei că dragostea ei a fost mângâierea și bucuria mea. Mi-e mai ușor să trăesc, știind că ea a fost și m'a iubit. Am spus tot ce aveam de spus. Rămâi cu bine!“

Strânse scrisoarea, o puse în plic și, așezându-se pe pat, puse mânil pe genuchi, înghițindu-și lacrimile.

Svietlogub tot nu putea să creadă că are să moară, și se părea că totul e un vis.

Ultima gândire îi sugerase alta, că toată viața pe acest univers poate nu e decât un vis, a cărui realitate e moartea. Și dacă e așa, atunci conștiința ce o avem că trăim, nu este decât visul somnului de mai înainte,

al altor vieți, ale căror detalii le-am uitat, așa că viața pe pământ nu reprezintă începutul, ci o formă nouă. Voi muri deci și voi intra într'o nouă formă.

Ideile acestea îi erau plăcute; dar când voi să se opriască asupra lor, simți că tocmai idela aceasta ar putea să-l facă să priviască în față și fără groază moartea. In cele din urmă puterile 'l lăsară. Minteai lui nu mai lucra; își acoperi ochii și multă vreme nu mai gândi nimic.

Svietlogub reciti scrisoarea ei, și văzând la sfârșit numele lui Prohorov, repede își aduse aminte că scrisoarea poate fi citită, ba chiar fu convins că va fi citită și că'l va pierde pe Prohorov.

— Doamne, ce-am făcut, — țipă el — și rupând scrisoarea în bucățele o arse la flacăra lămpii.

De data asta simți în sufletul său pace, chiar bucurie.

Luă o altă bucată de hârtie și 'ncepu să scrie altă scrisoare.

Gândurile unul după altul năvăliau în mintea lui.

„Draga și scumpa mea mamă, — scrise din nou și ochii i se împăijenară da lacrimi. Le șterse cu mâneca, dorind să vadă ce scrisese. — Ce puțin m'am cunoscut pe mine

și toată puterea dragostei și legăturii către tine, care ai fost pururea în sufletul meu. Acum doar știu și simt aceasta și, când îmi reamintesc certurile noastre și acele cuvinte grele pe care uneori ți le-am spus, mă simt îndurerat și rușinat. Iartă-mă și adu-ți aminte numai de bine, dacă a fost cumva bine în trecutul meu. Moartea nu mă 'ngrozește. Îți spun drept, că n'o înțeleg. Dacă moartea există, oare nu e acelaș lucru, să mor la treizeci de ani, ori cu treizeci de zile înainte sau după?

— Dar la ce e bună filosofia aceasta — gândi Svietlogub. Mai bine voi scrie ca și în scrisoarea cealaltă ceva bun.

Da. Nu învinui pe prietenii mei, — continuă el să scrie, — iubește mai ales pe acela, care fără voința lui a fost cauza morții mele. Sărut-o pe Natașa și spune i că am iubit-o în totdeauna.

— Și-apoi? Ce-are să fie? — spuse întorcându-se la locul lui.

Nimic? Nu, nu se poate. Dar atunci?

Și deodată văzu cu desăvârșire clar, că pentru omul viu nu a putut fi, nu poate fi răspunsuri la întrebările acestea.

Pentru ce mă întreb pe mine? Pentru ce? Nimeni n'a răspuns în viața lui la întrebarea aceasta. Când am scris scrisoarea

aceasta, am iubit și am fost fericit. Așa ar trebui să trăim. Așa putem trăi prefutindeni și oricând, în libertate ca și în închisori, azi ca și mâine și în vecii vecilor.

Simți nevoia de a vorbi cu cineva și Svietlogub bătu în ușe, iar când gardianul apăru la ferăstruia ușii și-l întrebă cât e ceasul, acesta nu-i răspunse. Atunci îl rugă să-l cheme pe director. Acesta veni și-l întrebă de ce are nevoie.

— Am scris o scrisoare mamei mele, dă-i-o,... spuse Svietlogub, și aducându-și aminte de mama lui, ochii i se umplură de lacrimi.

Directorul luă scrisoarea și promise că o va da. Svietlogub îl opri.

— Uită-te la mine, d-ta, om bun ce ești. De ce ai intrat în slujba asta dureroasă? — spuse el cu blândețe — trăgând de mâneca hainei pe director.

Acesta surâse neobicinuit și coborînd privirile spuse: „fie care trăește cum poate“.

— Mai bine lasă slujba aceasta. Fiecare e în stare să-și găsiască după sufletul său o ocupație și d-ta, un om așa de bun... Dar eu...

Directorul isbucni în lacrimi, repede se întoarse și ieșind închise ușa cu putere.

Emoția lui îl mișcă pe Svietlogub și,

stăpânindu-și lacrimile de bucurie, începu să meargă în lung și în lat prin celulă, nu numai netemându-se, dar găsindu-se într'o stare sufletească superioară, care-l ridica mai presus de univers. Acum chestiunea, ce are să fie el după moarte, pe care căutase s'o deslege, i se păru limpede.

Și asta numai din cauza vieții adevărate, care fusese în el.

Și aducându-și aminte de cuvintele din Evanghelie : „Adevăr, adevăr vă spun vouă, dacă sămânța de grâu va cădea pe pământ și nu se va prăpădi, mult rod are să aducă ! Și eu am căzut pe un pământ bun. Da, e adevărat, e-adevărat, gândi Svietlogub.

Se deșteptă la șease dimineața sub impresia unui vis luminos și vesel.

Svietlogub visase în somn că, împreună cu o fetiță cu părul bălai, culegea dintr'un vișin niște mari vișine negre, pe care le puneau într'o tavă de aramă. Fructele cădeau pe pământ și niște dobitoaca îngrozitoare le prindeau, le aruncau și apoi iar le prindeau. Și privind la jocul acesta al dobitoacelor, fetica cu părul bălai râdea așa de viu, încât și Svietlogub râse în vis, singur neștiind de ce. Dar deodată tava de aramă căzu din mâna fetei ; Svietlogub se repezi s'o prindă, dar tava, isbindu-se de crengi, căzu cu sgo-

mot pe pământ. Se deșteptă și, surâzând, auzia și acum deșteptat sgomotul acela. Dar el era produs de sgomotul din sală. Ascultând, bine, auzi zingănit de armă. Iși aduse aminte bine de tot. — O, dacă aş putea să adorm din nou, — gândi; dar asta nu mai era posibil. Pașii se apropiară de uşe. Auzi cum cheia căuta gaura broaştei și cum uşa se deschidea.

Intră ofițerul de jandarmi, directorul închisorii și soldați.

Moartea? Și ce e cu asta? Merg E bine. Totul e bine, gândi Svietlogub, simțind în sine reîntoarcerea acelei stări sufletești superioare, pe care o simțise și în ajun.

VI.

În aceeași închisoare era închis un bătrân țăran, sectant, starovier. Acesta pierduse credința în învățătorii săi și căuta „adevărata religie“. El nu numai că nu credea în biserica de pe timpul lui Nicon, dar nici în autoritatea de pe timpul lui Petre.

El nu da nici o importanță, nici insultelor soldaților, și nu-i păsa nici de batjocurile tovarășilor săi de închisoare. Când fusese liber, suferise persecuțiile numai ale oamenilor cari pierduseră adevărata religie.

Dar el știa că adevărata credință trebuie să existe. O știa așa cum o simțise, religia aceasta, în sufletul său, și o căutase în totdeauna. Toate acestea voia să le găsiască în revelația lui Ioan.

Ce nu e drept, rămâne nedrept ; ce este stricat, rămâne stricat ; iar ceea ce este drept, va fi drept ; ceea ce este sfânt, are să fie sfânt.

„Voi veni în curând și voi răsplăti pe fiecare după faptele lui“. Și el citia mereu cartea aceasta sfântă și în fiecare clipă aștepta „Venirea lui“, care nu numai că „va răsplăti pe fiecare după faptele sale“, dar va deslega oamenilor toată dreptatea lui Dumnezeu.

În dimineața executării lui Svietlogub, el auzi bătând tobele și urcându-se la fereastra lui văzu, printre zăbrele, cum se apropiase o căruță, în care un om tânăr, cu părul castaniu, cu ochii vii și cu surâsul pe buze, se urcase. În mâna lui albă ținea o carte, proptind-o de inimă. Țăranul recunoscuse în ea evanghelia. Tânărul, privind spre ferestrele arestaților, le surâdea cu dragoste. Căii porniră și căruța cu tânărul porni pe ușa închisorii înconjurată de convoiul, care-o urma pe asfaltul străzii.

VII.

Era o dimineață posomorită de toamnă. Soarele nu răsărise încă și un vânt umed și cald bătea dela mare.

Aerul curat, aspectul caselor orașului, caii și oamenii cari priveau cu curiozitate, toate acestea interesau pe Svietlogub. Stând în căruță, pe o bancă cu spatele întors la vizitlu, era nevoit să priviască în față pe soldații cari îl conduceau și la locuitorii orașului, când treceau pe lângă el.

Era prea de vreme încă, pe stradă nu era nimeni, afară de lucrătorii cari se duceau la lucru. Câțiva zidari, albi de var, cari treceau repede pe uliță, se opriră o clipă, se uitară în urma lor, măsurând căruța. Unul din ei spuse ceva celorlalți și agită din mâni; ei se întoarseră și-și văzură de drum. Birjarii se dedeau la o parte, ca să facă loc căruței, se opriau apoi și priviau la ea cu mirare și curiozitate. Unul din ei își luă căciula și se închină. Un bucătar, cu un bonet alb pe cap și într'o bluză albă, eșia tocmai cu un coș în mâni dintr'o casă, și porni repede după căruță împreună cu o femeie. Amândoi alergau, ștergându-și ochii ca să-l poată vedea pe Svietlogub. Un om prost îmbrăcat, neras și cu părul cărunț, spuse

ceva și cu gesturi energice și dezaprobătoare arată ceva în spre Svietlogub. Doi copii fugiră. Unul din ei, mai în vârstă, porni repede înainte, cel mai mic, fără căciulă pe cap, alerga ținându-se de celălalt, privind la căruța cu teamă, abia ajungând-o, căci se împleticiau în picioarele lor. Întâlnind privirea lui Svietlogub, acesta le făcu semn cu capul. O purtare așa de stranie, din partea unui om care merge la moarte, îi speriasse într'atâta, încât unul din copii fu gata să țipe de teamă, dar Svietlogub îi aruncă o sărutare și surâse cu plăcere. Copilul deodată îi răspunse cu un surâs drag și bun. În tot acest timp conștiința, de aceea ce-l aștepta, nu nimicia dispoziția superbă a lui Svietlogub.

Numai atunci când căruța se apropie de spânzurătoare și Svietlogub văzu stâlpul înalt și funia subțire, agitându-se în aer, atunci doar văzu în jurul platformei un rând negru de soldați și ofițeri, mergând prin fața frontului. Cum fu dat jos din căruța, se auzi deodată un ropot de tobe, care îl sperie. În dosul soldaților, Svietlogub văzu echipage cu domni și doamne veniți să vadă un spectacol frumos. Văzând toate acestea, Svietlogub simți milă de oamenii aceștia. Îi plângea că nu știu, ce el știa. Dar ei vor ști într-o zi! Vor ști!... Toți, și nu numai eu unul sin-

gur, — vor putea și vor dori să fie fericiți.

Se urcă pe platformă, ofițerul îl urmă. Tobele încetară să bată. Ofițerul cili cu o voce stranie, ce răsuna slab de tot sub cerul liber. Cili aceeași sentință de moarte, care fusese citită de judecători, despre omul căruia i se iau drepturile cetățenești, când merge la moarte. Și pentru ce, pentru ce fac ei toate acestea? — gândi Svietlogub. Ce dureros lucru este că ei nu pricep, și că eu nu pot să-i fac să înțeleagă, dar și ei vor simți odată aceasta. Fiecare din ei va înțelege.

Preotul cu părul lung și rar, îmbrăcat într'o rasă violetă, se apropie de Svietlogub, ținând crucea de argint în mâna lui slabă și albă.

— Să te ierte D zeu, — spuse el trecând crucea din mâna stângă în cea dreaptă și ridicând-o în fața lui Svietlogub. Acesta se dete la o parte. Puțin lipsi ca să nu zică ceva neplăcut preotului, care lua parte la o scenă așa de groaznică, și mai vorbea încă în astfel de momente de iertare; dar, aducându-și aminte de cuvintele Evangheliei, se stăpâni și murmură: iertați-mă, dar eu nu mă rog. Ertăți-mă, dar să vă spun drept, n'am nevoie de ea,—vă mulțumesc. El întinse mâna preotului, acesta trecu crucea în mâna stângă și strânse mâna lui Sviet-

logub, căutând să evite privirea lui, apoi descinse de pe platformă. Tobele bătură din nou, asurzind toate celelalte sgomote.

După preot se urcă pe platformă un om mărunț, cu pieptul puternic și mușchiulos, purtând haină peste cămașa rusească. Apropiindu-se de Svietlogub, blățile platformei se îndoiră sub greutatea lui. Omul acesta se uită cu răutate la Svietlogub, și venind de tot aproape de el, răspândi un miros neplăcut de rachiu și sudoare; el luă cu putere mâinile lui Svietlogub și acesta simți că-l dor, și i le legă la spate. Terminând de legat mâinile, se opri un minut satisfăcut de munca lui, apoi întinse lucrurile care îi erau trebuincioase. După ce aruncă o privire asupra întregului material, călăul se apropie de funie, făcu ceva cu ea, și împinse apoi pe Svietlogub mai aproape de funie, la marginea platformei.

Cum în momentul citirii sentinței, Svietlogub nu putuse nici de cum să-și dea seama da ce se întâmplase, așa și acum nu-și putea da seama de momentul ce se apropia și privea cu mirare la călăul, care, repede, cu multă artă și foarte animal, își execută groaznica lui meserie. Fața lui era foarte obicinuită, nu rea, o față ca a tuturor celor cari se căznesc să facă o treabă, ce le-a

fost dată, cu maimultă pricepere și acurateță.

— Puțin mai înainte, spuse călăul cu o voce stinsă, împingându-l spre marginea estradei.

Svietlogub se îndreptă.

— Doamne, ajută-mă, aibi milă de mine — șopti el.

Svietlogub nu credea în D-zeu, așa că nu putea să-l exprime în cuvânt, și nici să-l prindă în gândurile lui. Dar el simțea că lucrul cel mai natural din toate era să se adreseze cu dragoste Unicului. Știa că aceasă chemare era necesară și de mare însemnătate, pentru că-l întăria.

Privi rândurile de soldați și la curioșii bine îmbrăcați, cari îl priviau, și încă odată gândi: de ce, de ce fac ei lucrurile acestea. Și 'i fu milă de ei și de sine, și lacrimile îi umplură ochii.

— Și ție nu'ți este milă de mine? întrebă el pe călău, văzând cum îi jucau privirile.

Acesta se opri un minut și fața lui se înăspri.

— Acum așa! Și nu vorbi,—murmură călăul, și repede plecându-se ridică de pe scânduri un fel de haină, pe care cu o mișcare o aruncă peste Svetlogub și, punându-i un sac peste cap, îl trase înainte și înapoi.

— În mâinile Sale 'mi dau sufletul meu
— gândi Svietlogub — amintindu-și Evan-
ghelia.

Sufletul lui nu se împotrivi morții, dar trupul lui tânăr, puternic, nu voia s'o primiască, nici să i să supue, și voi să lupte.

Voi să țipe, să se elibereze, dar în momentul acela simți lațul în jurul gâtului, lipsa unei rezistențe pentru picioare și groaza înăbușirii fizice, un sgomot în creier, și totul se mântuise.

Trupul lui Svietlogub, sbătându-se pe funie, de două ori se zmuci de jos în sus.

După două minute, călăul, încruntându-se, puse mâinile pe piept și cu putere îl trase în jos.

Coborându-se de pe platformă, spuse comandofului, că pot să dea jos cadavrul din funie și să-l îngroape.

Călăul își îndeplinise datoria; ceea ce i se ordonase, executase. Dar lucrul acesta nu fusese ușor de făcut. Cuvintele lui Svietlogub: „Și ție nu ție milă de mine“ ? nu le putea uita . . .

Călăul vine în închisoare pentru omor, — împlinirea execuțiilor îi dau oarecari favoruri și liniște, dar în ziua aceasta el refuză să își mai îndeplinească datoria, pe care o luase asupra-și, și în săptămâna aceasta bău nu

numai banii pe care îi avea, dar până și un costum pe care îl avusese și ajunsese în așa hal, că au trebuit să-l bage în celulă, iar de aci l-au trecut la spital.

VIII.

Unul din membrii partidului revoluționar-terrorist Ignatie Mejeneșki, acela care îl târîse pe Svietlogub în mișcarea revoluționară, fusese trecut, din provincia unde fusese arestat, la Petersburg. În aceeași închisoare gubernatorială, în care se afla închis, era și starovierul acela care fusese martorul ducerii lui Svietlogub la execuție. Pe acesta trebuia în curând să 'l trimită în Siberia. Secretarul nu înceta să se gândească la adevărata credință și la întâmplarea care îl va putea face să afle despre ea tot adevărul. Deseori își adusese aminte de tânărul blond care mersese la moarte cu un surâs de bucurie pe buze.

Aflând că în aceeași închisoare zace tovarășul tânărului acela, un om care aparținea aceleiași credințe, sectantul fu foarte emoționat și rugă pe supraveghetor să-i dea voie să vorbească cu el.

Mejeneșki, cu toată severitatea disciplinei închisorii, nu încetase să aibă legături cu partidul său și aștepta zilnic vestea despre

explozia minei de dinamită, pe care o pregătise ca să arunce în aer un tren. Adu-cându-și aminte de unele detalii, el revizua, readucea în ordine unele părți din planul său; bine înțeles făcea procesul acesta numai în imaginație, ca să-l poate spune tovarășii lor săi. Când supraveghetorul veni în celula sa și îi spuse pe un ton tainic și cu o jumătate de voce, că unul din arestați vrea să îl vadă, Mejenețki se bucură, crezând că întrevederea asta îi va fi de folos în viitor, pentru contactul cu tovarășii săi.

— Cine e omul acela ?

— Un țăran.

— Și ce vrea dela mine ?

— Vrea să-ți vorbiască despre religie.

Mejenețki surâse.

— Trimite-l aci—spuse el. „Sectanții aceștia de asemeni nu pot suferi pe asupritorii poporului. Poate că-mi va fi de folos”—gândi Mejenețki.—Supraveghetorul intră, iar după câteva minute deschise ușa și lăsă înăuntru pe un țăran scund, tremurând tot, cu părul des, cu o barbă căruntă și rară și cu niște ochi buni, obosiți și albaștri.

— Ce vrei ? — îl întrebă Mejenețki.

Bătrânul privi la el și, repede, coborînd privirile, îi întinse mâna de lucrător mică și uscățivă.

- Ce vrei? — repetă Mejenetki.
- Vreau să vorbesc cu d-ta.
- Despre ce?
- Despre credință.
- De care credință?
- Spun oamenilor, că ești de aceeași credință, ca și tânărul pe care l-au spânzurat la Odessa.
- Ce fel de tânăr?
- Acela care a fost spânzurat la Odessa în toamna trecută.
- Vrei să spui de Svietlogub?
- Da, de el. Ai fost tovarășul lui? — bătrânul la fiecare cuvânt se uita stăruiilor în fața lui Mejenetki cu ochii lui buni și apoi repede cobora privirile.
- Da, mi-a fost bun tovarăș.
- Și de aceeași credință?
- Da, de aceeași credință, — spuse Mejenetki, surâzând.
- Eu aș vrea să vorbesc cu d-ta despre credința voastră!
- Ce vrei anume să știi?
- Aș vrea să știu ce credeți.
- Credința noastră . . . da . . . bine . . . sezi, — spuse Mejenetki ridicând din umeri. Credința noastră stă în următoarele: credem că puterea e numai în mâinile aceluia care chinuesc și înșeală poporul, și că suntem

datori să luptăm fără milă cu oamenii aceștia ca să scăpăm poporul pe care ei îl exploatează. Mejeneski de obicei întrebuița cuvântul acesta strein — îl stoarce — adăose corijindu-se.

Bătrânul sectant, coborînd privirile, oftă adânc.

— Credința noastră mai stă și în nimicirea autorității despolice, ca să o înlocuim cu reprezentarea națională.

Bătrânul din nou oftă, se ridică, își îndreptă cutele hainei sale, căzu în genuchi la picioarele lui Mejeneski, și se isbi cu fruntea de podeaua murdară.

— De ce te murdărești ?

— Nu mă înșela — spune-mi, care e credința voastră, — spuse bătrânul, neridicându-se și nemișcând capul.

— Ți-am spus care este religia noastră. Scoală-te, sau nu îți mai vorbesc.

Bătrânul se ridică.

— Și aceasta era și credința tânărului acela ? spuse sectantul, privind din timp în timp la Mejeneski, cu ochii lui buni și iar coborîndu-i.

— Asta era și credința lui și pentru că el a fost spânzurat pentru acelaș lucru și eu sunt condamnat aci.

Bătrânul se aplecă încet, făcând un sâul ușor și se îndepărtă.

— Nu, asta nu e nici o credință,— gândi bătrânul, sau poate nu vrea să mi-o descopere. Dar eu o voi căuta cu răbdare. Aci, ca și în Siberia, Dumnezeu e pretutindeni și oameni de asemeni. Și din nou luă Noul Testament, și deschizând la capitolul apocalipsului, îl privi mult timp și iar începu să-l citească.

IX.

Șapte ani au trecut. Mejenejki și-a făcut osânda de închisoare celulară în fortăreața Petropavlovsk și fu trimis în surghiun în Siberia.

Mult a mai suferit în acești șapte ani de închisoare, dar cu toate acestea nu și-a schimbat ideile și energia lui nu fusese sdorbită. În timpul cercetărilor, înainte de a fi fost condamnat la fortăreață, uimia pe judecătorii de instrucție și pe judecători cu conduita lui fermă și neînduplecată. Deși în sufletul lui suferia din cauza neputinței în care fusese pus să nu și poată îndeplini datoria pe care o alăsese, durerile nu și le arăta. Tăcea la întrebările care i se puneau și răspundea numai atunci când știa că poate pliclisi pe aceia cari îi interogau, pe ofițerul de jandarmi sau pe judecătorul de instrucție.

Când, după obicei, i se adresau cu fraza aceasta: „Ai putea să'ți ușurezi situația prin o declarație sinceră“, el surâdea și cu dispreț le vorbea așa :

— Dacă credeți că veți putea să mă forțați cu promisiuni sau torturi, să-mi trădez prietenii, probabil că mă judecați ca pe d-voastră. Credeți oare în adevăr că, apucându-mă de treaba asta, pentru care mă judecați, nu m'am gândit eu și la cele trei mari chinuri ? Nu o să mă puteți niciodată nici mișca, nici speria. Faceți cu mine ce puteți și ce vreți, eu n'am să vă răspund nimic.

Și îi plăcea să vadă cum se uitau judecătorii unii la alții.

Când însă l-au condamnat la fortăreața Petropavlovsk și l-au închis într'o celulă mică, umedă, cu ferestrele spoite, ca să nu se poată vedea afară, atunci înțelese că are de trăit aci nu luni ci ani de-a rândul, și îl prinse groaza. Teribilă era tăcerea regulată, fără viață, din locul acesta, dar mai ales și conștiința că nu era numai el, și că în închisoarea asta, după zidurile mute, suferiau și alți osândiți, închiși, condamnați la zece douăzeci de ani de celulă, până când se sinucideau, înebuniau, sau se prăpădiau de oftică. Alături de el ședeau poate prietenii, tovarăși de ai lui. Vor trece ani, — și el

singur va înnebuni sau se va spânzura, sau va muri și nimeni nu va ști de asta — gândia el adesea.

Și în sufletul său se aprindea și mai mult ura împotriva tuturor oamenilor și mai ales a acelor care erau cauza condamnării sale. Ura asta cerea mișcare, șgomot, o țintă oarecare. În închisoare era liniște fără viață, întreruptă numai de pașii regulați ai oamenilor care nu vorbeau, cari nu răspundeau la întrebări, sau de șgomotul ușilor închise sau deschise la anumite ceasuri, când li se aducea mâncarea, sau de vizita acelorași „ființe“ tăcute, și de lumina soarelui ale cărei raze treceau prin sticla mălă și apoi din nou venia întunericul, liniștea, aceeași pași și aceleași șgomote. Așa era azi, așa va fi și mâine.

Și ura lui, neputându-se manifesta, îi tortura sufletul.

Căutase să vorbească prin semne cu vecinii săi. Dar bătăile din pereți deșteptau mișcările acelorași pași. Și din nou una din acele „ființe“, care tac, îl amenința din întunericul coridorului.

O singură mângâiere și liniștire era somnul, dar în schimb deșteptarea era groaznică. Dormind, totdeauna visa că este liber și plin de afaceri, pe care le găsia în neconcordanță cu credințele-i revoluționare. Visa

că cânta pe o vioară stranie, sau că făcea curte unor femei tinere, sau că se plimba cu luntrea, sau că era la vânătoare; uneori i se părea că e pe cale de a face o mare descoperire științifică, ce'i va aduce titlul de doctor honoris causa al vreunei universități din streinătate.

Erau mai ales grele acele vise, pentru că mai totdeauna se deștepta în chiar momentul când era gata să reușiască, în ceea ce se căsnise sau voise. Și deodată totul se prăbușia și clădirea dispărea; rămânea durerea neîmpăcală și aceeași pereți umezi, cu pete de igrasie luminate de o lampă micuță și aceleași blăni acoperite cu o saltea de paie.

Somnul era timpul cel mai bun. Dar cu cât se prelungia închisoarea, cu atât se măria numărul nopților în care nu putea dormi. Căuta somnul ca pe cea mai mare fericire, și cu cât îl căuta mai mult, cu atât suferia mai adânc de lipsa de somn.

Goana prin celula lui nu'i aducea nici o împăcare. Slăbia numai din cauza sforțărilor și nervii lui deveniau și mai simțitori. Durerea îi frământa capul, iar când închidea ochii se desemna pe un fond nedefinit niște figuri extraordinare, rupte, sdrenjeroase, cu niște fețe îngrozitoare, cu garile strâmbe, una mai teribilă decât alta. Toate se strâm-

bau. Mai târziu începură să-i apară figurile acelea și când ținea ochii deschiși. Ele îi vorbeau, râdeau, dansau. L-aduceau până la nebunie. Atunci s'arunca cu capul de pereți și țipa. Dar ferestruia, din ușa mică, un ochi se deschidea și o voce liniștită îi spunea:

— „Nu e permis să țipi!...“

— Cheamă pe supraveghetor — țipa Mejenetki. Dar vocea nu-i răspundea și ferestrica se reînchidea.

Era așa de desnădăjduit, că nu aștepta și nu doria decât un singur lucru — moartea.

Intr'o zi, fiind într'o astfel de stare, se hotărî să se sinucidă. În celulă era un ventilator, de care se putea lega o funie și urcându-te pe pat, ai fi putut să te spânzuri. N'avea funie.

Se apucă să și rupă cămașa, dar poalele cămășii erau prea scurte și nu ajungeau. Atunci se hotărî să moară de foame și două zile nu mănăcă nimic, a treia zi, însă, avu un acces de nebunie. Când i-au adus de mâncare era întins pe podele cu ochii injectați de sânge.

Veni medicul. Il întinseră pe Mejenetki pe pat și îi deteră rom și morfină, iar el adormi.

Când s'a deșteplat a doua zi, văzu că

lângă el sta doctorul care îi mângâia fruntea. Sentimentul de ură, care de multă vreme nu'l mai ațâțase, se deșteptă deodată în Mejenețki.

— Cum nu ți-e rușine să slujești aci? — îi spuse el doctorului, când acesta se aplecă să-i ia pulsul. — Mă tratezi, pentru ca apoi să mă chinuești din nou? Nu pricepi d-ta cât e de groaznic asta?

— Intoarce-te acum pe partea cealaltă, — spuse, fără să se uite la el, doctorul, și liniștit și nemișcat își scoase stetoscopul din buzunarul hainei.

— Duceți-vă la dracul, — strigă Mejenețki. Ești afară de aci! Sunt în stare să mor și fără ajutorul d-tale.

— Nu e frumos ce spui, tinere, ești obraznic, — spuse liniștit doctorul.

X.

După boala sa, Mejenețki simți din nou setea de viață. Poate, gândia el, totul are să se schimbe. Trebuie să 'mi păstrez viața, ca să pot eși de aci sănătos și capabil de a reîncepe din nou munca.

Multă vreme s'a gândit cum să-și organizeze mai bine viața, ca să-și poată îngriji sănătatea și holări să se culce la zece și să se scoale la cinci dimineața. Indată și începu

să trăiască după regimul acesta. Afară de asta se ocupa cu exerciții fizice și citia mult. În timpul când era liber, alerga cu mintea prin Petersburg, căutând să-și închipue tot ce ar fi putut întâlni pe stradă : fațadele caselor, trecători, Pe stradă Nadejnsk, se opria, se urca la un tovarăș de idei și sta cu el în vorbă. Aducea documente și începeau discuții...

Tot în închipuire, MejeneŃki înapoiindu-se acasă, se apuca să învețe istoria și matematica, uneori literatura. Ocupațiile sale istorice se rezumau în asta : el lua epocile cele mai interesante din istoria fiecărui popor și rezuma faptele și cronologia. În lucrările sale matematice făcea în minte deslegarea anumitelor probleme de matematică și geometrie — aceasta era cea mai plăcută din ocupațiile sale. Uneori își amintea de cele citite în Pușkin, Gogol și Shakespeare.

Înainte de a se culca, MejeneŃki, în vederea exercițiului fizic, făcea 2000 de pași prin celulă.

Deseori visa că partidul revoluționar reușise în planurile sale și că se fixase o adunare constitutivă.

Așa își petrecu un an, apoi pe cel de al doilea, al treilea, uneori abătându-se dela acest regim de viață, dar repede întorcân-

du-se la el. Controlându-și mintea, punea să scape de halucinațiile dureroase și foarte rar era apucat de insomniile în care vedea figuri bizare. Atunci din nou își îndrepta privirile spre ventilator și se gândia cum ar putea să lege o funie și să facă un laț, ca să se spânzure. Dar reușia să-și stăpâniască accesele acestea și ele îl torturau din ce în ce mai rar.

Așa a trăit el șapte ani. Când și-a terminat anii de osândă celulară, Mejeneșki fu trimis în Siberia.

XI.

Fu condus în surghiun, ca un condamnat foarte periculos, nepermițându-i-se să fie în contact cu alți tovarăși de-al lui. Pe drumul spre ocnă, reuși totuș să se întâlnească și să vorbească cu câțiva arestați politici. Erau șase: două femei și patru bărbați. Toți făceau parte din noua școală revoluționară, pe care Mejeneșki o cunoștea prea puțin.

Toți erau foarte interesați și Mejeneșki se aștepta să vadă în ei discipolii lui. Se pregătise să fie bun cu ei și să-i trateze părintește.

Dar, spre uimirea și durerea lui, tineretul nu numai că nu-l privia ca pe un precursor și în vățălor, dar nici nu-i da vre-o atenție,

găsind ideile lui învechite. După părerea acelor revoluționari, tot ce făcuse Mejeneșki și tovarășii lui, toate încercările lor de a ajuta pe țărani și toată sistema lor de terorizare și de ucidere de guvernatori ca Kropotkin, Mezentov și chiar uciderea împăratului Alexandru al II-lea, n'au fost decât greșeli neertate. Faptele acestea n'au avut alt efect, decât să creeze acea reacție, care a atins apogeul ei sub domnia împăratului Alexandru al III-lea. Liberarea poporului, după opinia noilor apostoli, trebuia dusă pe o cale cu totul nouă.

Proape două zile de-a rândul s'au lungit discuțiile dintre Mejeneșki și noii săi cunoscuți. Unul din ei, șeful celorlăși, Roman, cum îi ziceau ei, îl revolta în special pe Mejeneșki prin încrederea ce o avea în vederile sale și prin judecata umilitoare și sarcastică, ce-o învedera față de toată activitatea trecută a lui Mejeneșki și a tovarășilor săi.

Poporul, după părerea lui Roman, era o masă neagră și incultă și nu i se putea aduce nici o ușurare față cu condițiile sociale în care trăește. Toate încercările de a se ridica populația de jos a Rusiei au fost încercări asemănătoare aceluia de a da foc pietrelor sau ghieșii. Poporul trebuie cultivat, trebuie să i se însufle sentimentul solidarită-

șii și numai atunci se poate ajunge prin o evoluție naturală la o organizare socială. Poporul nu numai că n'are nevoie de pământ, dar pământul face conservator și rob. Și asta nu s'a petrecut numai la noi în Rusia, dar în toată Europa. Și, pentru a demonstra aceasta, cita părerea învățaților și date statistice. Poporul trebuia să fie liberat de pământ și, cu cât se va libera mai curând, cu atât va fi mai bine. Cu cât va trece în viața fabricilor și pământul lui va trece în mâna capitaliștilor, cu atât se va elibera mai curând. Despotismul și capitalismul pot fi nimicite numai de o singură clasă și acea clasă e clasa lucrătoare, și de aceea trebuie ajutată numai această clasă prin adunări, asociații, cooperative, și toate acestea să fie ale lucrătorilor din fabrici și nu ale țărănimii. Mejenești protesta și se înfierbânta. Il supăra mai ales și-l aducea până la disperare una din femei, o brunetă tânără cu ochii strălucitori și cu părul des. Aceasta sta deoparte și nu se amestecă deodreptul în discuție, doar din vreme în vreme arunca una sau două cuvinte pentru întărirea celor spuse de Roman, sau mai curând ca să-și bată joc de Mejenești.

— Oare se poate transforma toată populația unei țări în lucrători de fabrică? —
întrebă Mejenești.

— De ce nu? — exclamă cu supărare Roman, — aceasta e o lege generală economică.

— De unde până unde e o lege generală?

— Citește-te pe Kautzki, — observă bruneta, surâzând cu milă.

— Eu nu sunt de aceeași părere — spunea Mejenejki, — căci de unde puleți ști că poporul va piimi cutare formă, pe care voi ați prescris-o?

— Asta e demonstrat științificește, — observă bruneta.

Când discuția ajungea la forma de luptă, pe care trebuia s'o întrebuițeze ca să ajungă la rezultatul ideilor lor, deosebirea între Mejenejki și tovarășii săi devenia și mai aprinsă. Roman și prietenii lui susțineau că trebuie la început să se aducă dela țară în orașe toți jăranii, pentru a fi făcuți lucrători de fabrică și apoi să li se propage ideile de socialism; afară de asta era nevoie să se abțină toți de la lupta directă împotriva guvernului, ba chiar guvernul trebuie utilizat în folosul cauzei.

Mejenejki susține că trebuie să se lupte deodreptul cu autoritatea, pentru că guvernele toldeauna mai șirete sânt decât revoluționarii. Nu voi veți înșela guvernul, ci el pe voi. Noi ne-am îndreptat să propagăm

ideile noastre în popor pe față și luplând cu guvernul și autoritățile.

— Și la ce rezultat ați ajuns? — observă cu ironie bruneta.

— Eu cred că lupta directă cu autoritatea e o cheltuială fără nici un rost a energiei omenești — spuse Roman.

— Am pus în această luptă jertfa propriei noastre vieți, — exclamă Mejenețki, — am pus toată viața noastră în joc, pe când voi vedeți liniștiți acasă, și vă bucurați de viață.

— Nu ne-am prea bucurat de viață, — spuse cu umilință Roman, surâzând și privind la tovarășii lui.

Fata cea brunetă surâse de asemeni umilitor.

— Nu ne-am prea bucurat de viață, repetă Roman.

Mejenețki tăcu și se simți adânc emoționat.

XII.

Căutând să se liniștiască, Mejenețki începu să umble în lungul coridorului. Un arestat înalt și chel se apropie de Mejenețki.

— Un arestat din camera noastră m'a rugat să te chem.

— Ce arestat?

— După poreclă îi zic: „Impărăția tulu-

nului". E un bătrân sectant. Mi-a spus :
Chemăți-l la mine pe omul acela. Era vorba
de d-ia.

Mejenești intră împreună cu arestatul
într'o odaie mică plină de paturi, pe care
ședeau sau era trântiți arestații.

La marginea unei serii de paturi eră culcat
sectantul. Mejenești îl recunoscă, eră acelaș
om cu care șapte ani în urmă vorbise despre
Svietlogub. Fața palidă a bătrânului se sbâr-
cise cu desăvârșire; barba îi albise cu totul.
In ochii lui albaștri licăria bunătatea și aten-
ția. Era trântit pe o parte, se vedeă că aveă
friguri, obrații îi erau aprinși de o roșeață
bolnăvicioasă.

Mejenești se apropie de el.

— Ce faci ? îl întrebă el.

Bătrânul, cu greutate, se ridică pe un cot
și îi întinse mâna lui mică și tremurândă.
Voind să vorbiască, începu să răsuflă adânc,
ca și cum ar fi făcut cine știe ce treabă
grea.

— Nu mi-ai spus totul — zise bătrânul
— dar D-zeu te va ierta ; cu toate astea eu
am descoperit ce-mi trebuia.

— Ce ai descoperit ?

— Am descoperit mielul, am descoperit...
că tânărul acela a fost un miel, și spus a
fost că mielul va învinge și pe acela, cari
împreună cu el sunt aleși și credincioși.

— Nu te înțeleg, — spuse Mejenețki.

— Pe aceștia șaple. D-ta nu înțelegi?

Mejenețki făcu un semn cu capul că nu pricepe, gândind că bătrânul înebunise. Acelaș lucru gândiau și arestații ceilalți, tovarășii săi de odă. Se apropie chelul, care chemă pe Mejenețki :

— „Impărăția tutunului“ nici el singur nu știe ce vorbește — spuse el.

Așa gândia și Mejenețki, ca și tovarășii de închisoare ai bătrânului. Dar bătrânul știa foarte bine ce vorbea. În mintea lui, ca un fier ascuțit se oprise gândul că nu va mai domni multă vreme răul, că Părintele adevărului și al binelui va învinge tot; că El va șterge orice lacrimă și nu va mai fi nici plâns, nici boală, nici moarte. Și el simțea că toate acestea se vor împlini în universul întreg, așa cum se împlinise în sufletul său luminat de apropierea morții.

— Du-te mai repede. Amin . . . Du-te, du-te ! . . . șopti el.

Și Mejenețki ieși.

XIII.

— Iată un reprezentant al poporului, — gândi Mejenețki, când ieși dela bătrân. Acesta e unul din cei mai buni ai lui, — și ce înțineric. Bine vorbesc ei, (prin ei înțelegea

pe Roman și pe tovarășii lui), că până când vor fi așa de întunecați, nu e nimic de făcut cu ei.

Mejenești și mai înainte se ocupase cu activitatea revoluționară printre țărani, și știa foarte bine, cum o numia el, inerția țăranelor rus. Avusese aface și cu soldații, atât cu cei cari erau sub drapel, cât și cu rezerviștii și știa supunerea lor față de jurământul pe care-l depuseseră; și înțelese toată greutatea de a influența asupra lor pe calea dovezilor.

Știa aceasta, dar niciodată nu scosese din factorii aceștia o încheiere naturală. Convorbirea cu noii revoluționari îl făcuse să admită părerea aceasta . . .

— Spun că activitatea noastră, că noi toți revoluționarii, Haturin, Kibalci, Perovskaia, nu eram trebuincioși, că am fost chiar vătămători!... După părerea lor, mulțumită nouă, poporul crede că activitatea revoluționară depinde de proprietarii cari au omorât pe Alexandru al II-lea, pentru că i-a lipsit de robi, liberându-i!... Ce absurdități! — gândi el, mergând prin coridor.

Toate camerele erau închise, afară de una în care erau revoluționarii cei noi. Apropiindu-se de ei, Mejenești auzi râsul bruneții și vocea ei hotărâtă:

— Necunoscând economia politică, ei nu

știau ce fac... Printre ei erau foarte mulți.

Mejenețki nu voi să asculte de ce vorbeau, dar în sufletul său se ridică o ură mare, pe care până astăzi nu o încercase. Ura totul, universul întreg, pe care pot trăi oameni asemenea bătrânului acela cu mieluşelul, călăi jumăiate fiare și în cele din urmă oameni convinși, cum erau revoluționarii aceștia teoreticieni.

Veni gardianul de zi și închise pe femei în despărțirea pentru femei. Mejenețki se îndepărtă în fondul coridorului, ca să nu dea ochii cu ei. Gardianul închise ușa și la camera în care erau noii revoluționari și îi spuse lui Mejenețki să intre în odaia lui. Acesta intră repede în odaie, dar îl rugă să nu închidă ușa.

— E oare posibil ca întreaga mea viață să fi fost zadarnică, ca energia mea, puterea voinței mele, cunoștințele mele să fi fost jertfite în zadar?

Iși aduse aminte cum, nu de mult, pe când era pe drum în Siberia, primise o scrisoare din partea mamei lui Svietlogub și în care aceasta îl dojenia. El socotise dojenile acelea fără nici o bază. Dânsa 'l învinuia că-ucisese copilul, vărîndu-l în mișcarea revoluționară. Când Mejenețki primise scrisoarea aceea, surâsese doar, plictisit, gândind ce puțin a priceput femeia aceea

din ideile care stau înaintea lui Sviellogub și a lui. Acum, recitind scrisoarea, se gândi la personalitatea bună și entuziastă a lui Sviellogub și pentru prima oară se gândi la conduita lor. Se poate oare ca toată viața lui și-a mea să fi fost o greșală nebunească? Inchise ochii și căută să adoarmă, dar cu groază simți reîntoarcerea acestorași accese, cari-l loviau în primele luni ale vieții sale de închisoare, la Petropavlovsk. Acelaș șgomot și șuer în cap, aceleași figuri groaznice cu gurile enorme, îngrozitoare în întuneric. Intre ele se amestecă și o altă ființă, în costumul cenușiu de arestat, cu capul chel și privind îngrozitor la el. Din nou Mejeneșki se sculă să caute ventilatorul, de care ar fi putut să și atârne funia.

Nu putea nici să stea, nici să se culce. În zadar chema toată puterea, ca să se liniștiască... Dar ce să facă? Mejeneșki se gândi: dacă și-ar tăia arterele? Sau să se spânzure? Acest mijloc era mai simplu.

Își aduse aminte de funia cu care erau legate lemnele ce stăteau în coridor. Să se urce pe lemne sau pe o laviță? În coridor trecea gardianul. Dar Mejeneșki știa că acesta, sau se va duce, sau va adormi.

Stând lângă ușa, Mejeneșki ascultă pașii gardianului care trecu, și când acesta se

îndepărtă în cealaltă parte a coridorului, întredeschise ușa și ascultă pașii lui, așteptând.

În acelaș timp, în odaia vecină, slab luminată de o lampă ce fila, în mijlocul celor cari dormiau tușind sau horcăind, muria bătrânul sectant, și în fața privirilor sale sufletești se desfăcea tot ce el căutase așa de pasionat în tot timpul lungii sale vieți. În semi-obscuritate vedea mielul, — era tâuărul superb și multă lume din toate popoarele sta lângă el în haine albe. Toți erau veseli.

Și bătrânul, murind, simția bucurie și pace. De emoție, respira adânc și horcăitul agoniei se rupea din gâttelejul lui. Vecinul lui se deșteptă și sculă pe tovarășii lui. Când sgomotul se liniști, bătrânul se liniști și se răci. Tovarășii lui bătură la ușe.

Gardianul, auzind sgomot, se apropie.

Doi arestanți luară trupul mortului și-l duseră în morga închisorii. Gardianul urmă pe arestați și coridorul rămase pustiu. Se auzi scârțâitul ușii, pe care o închidea după el gardianul.

— Ci închide-o odată, — gândi Mejenețki, urmărind tot ce se petrecuse.

Mejenețki simți curând, cum focul acela nușitric, care-l arsesese și înainte, se liniștise, lă toată ființa lui fu stăpânită de o singură

dorință, cum ar îndepărta orice piedică din calea celor ce hotărîse.

Cu inima bătînd, se apropie de legătura de lemne, deslegă nodul, scoase funia și, privind în toate părțile, intră cu ea în celulă. Aci se urcă pe scaun și legă funia de ventilator. Legînd amîndouă colțurile făcu un nod, și indoind apoi funia, făcu un laț. Funia eră prea jos. Din nou o legă, măsură înălțimea gâtului și neliniștit privi la ușe, apoi se urcă pe scaun și trecu gâtul prin laț, îl aranje și, împingînd cu piciorul scaunul, rămase spînzurat în aer.

.

Dimineața, cînd intră gardianul, îl găsi pe Mejenețki spînzurat. Il dete jos de pe funie. Alergă după supraveghetor și, știind că Roman e doctor, îl chemă în ajutor.

Dar toate străduințele lui Roman fură fără nici un folos: Mejenețki eră mort.

Trupul lui fu dus în camera mortuară și pus pe aceleași blăni, pe care eră întins bătrînul sectant.

Pentru ce ?

La Ivan Iacevski, pe moșla lui Rojanca, veni în primăvara anului 1830 să-l vadă fiul unuia din cei mai buni și vechi prieteni ai săi, Iosif Miguroski, Iacevski erà un bătrân cam de 65 de ani, cu o frunte mare, voinic, cu pieptul și umerii lași, purta mustăți lungi și albe, ce despărțiau pe din două fața lui roșcată. Erà mare patriot și luase împreună cu tatăl lui Miguroski parte la vostania (revoluția) poloneză, când cu ocazia celei de a doua împărțiri a țării leșești. Fusese soldatul lui Kosciusko și nu putea suferi, urând-o din toată inima, pe apocaliptica — cum îi zicea el — și desfrânata Ecaterina a II-a, și ura de asemeni pe mizerabilul trădător Poniatovski, amantul ei. Cum erà convins că mâine va răsări iar soarele, așa erà de sigur că Polonia va mai fi odată liberă.

In 1812 fusese în fruntea unui regiment

de al lui Napoleon, la care ținea mult. Il plânse, dar tot nu desnădăjduia că iar va vedea, într'o zi, Polonia mare și liberă.

Când s'a deschis Parlamentul din Varșovia, a crezut că și va vedea în curând visul realizat; dar a urmat reacțiunea, alianța sfântă a Europei, au mai urmat și smintel le marelui duce Constantin, trimis ca vicerege al Poloniei și visul lui s'a mai întunecat.

Pe la 1825 s'a stabilit pe moșia lui la Rojanca, unde trăi mereu, ocupându-se cu gospodăria moșiei, vânând, citind ziare și cărți și primind scrisori, care îl puneau în curent cu tot ce să făcea pentru țara lui.

Se recăsătorise cu o fată frumoasă și săracă; dar căsătoria aceasta nu-i plăcu. Nu-și iubia și nu-și respecta soția și se purtă cu ea rece, politicos aproape. Voiă în chipul acesta să-și arate greșeala pe care o făcuse luând-o de soție. Nu avea copii cu femeia de a doua, cu cea dintâi avusese două fete. Una din ele, cea mai mare, era de o frumusețe rară, o chemă Vanda și era foarte mândră, ceea ce o făcea să nu se împace cu viața dela țară. Albina, cea mai mică, și mai dragă lui Iacevski, era un copil viov, plăpând, cu părul bălai și numai bucle, cu ochii mari scânteetori, și distanțați unul de altul, ca și ochii tatălui său.

Albina avea cinsprezece ani când veni Miguroski la Rojanca. Pe când învăța la Vilno, se ducea deseori la Iașevski, care locuia pe atunci, în oraș. Pe timpul-acela curta pe Vanda; acum venia în casa lui Iașevski ca un bărbat matur, stăpân pe inima și pe voința lui.

Sosirea lui Miguroski înveseli pe toți; bătrânul era mulțumit că revedea în Iosif pe tatăl său și vremurile când erau amândoi tineri; dar mai ales îi era drag Iosif, pentru că îi vorbea cu aprindere de mișcarea revoluționară, ce se întinsese nu numai în Polonia dar în întreaga Europă, de unde revenia; soția lui Iașevski era și ea mulțumită de venirea lui Miguroski, pentru că bărbatul ei față de streini era mai blajin și nu o certa la tot cuvântul, cum făcea când erau singuri. Vanda era veselă, sigură că Miguroski venise să-i ceară mâna, pe care era de altfel hotărâtă să nu i-o refuze. Cea mai fericită era Albina, pentru că ea se bucura văzând toată lumea veselă și mulțumită.

De căsătoria lui Miguroski cu Vanda toți erau siguri, dela tatăl fetei și până la bătrâna lor servitoare, Ludviga.

De fapt așa era, Miguroski venise hotărât să se însoare, dar după o săptămână plecă

fără să spue un cuvânt, însă foarte turburat și nehotărît.

Toți fură uimiți de plecarea lui, afară de Albina, care singură ghicise schimbarea lui Miguroski. Ea observase că în tot timpul șederii lui la Rojanca, el nu erà vesel și însuflețit, decât când erau ei amândoi singuri. Deși o tratà ca pe un copil, râzând și glumind cu ea, totuș, cu instinctul ei de femeie, ea văzuse că el o socotia femeie și nu se purtà cu ea ca un om în vârstă, față de o fețișă. Pricepuse aceasta după privirile dulci, ce i le arunca de câte ori intrà sau ieșia din odaie.

Nu'și da încă socoteala de sensul acestei purtări, îi plăcea însă și căuta pe ori ce cale și fără voia ei să-i fie plăcute. Se vedeà că-i erà dragă și toate faptele ei erau plăcute, de aceea se înveselià de câte ori o vedea, li era plăcut s'o vadă alergând cu câinele lor de vânătoare, care îi săria adeseori pe piept și îi lingeà obrații înroșiți de căldură ; îi erà drag s'o audă râzând de toate fleacurile, să o vadă cum știe să se stăpâniască și să nu bufniască de râs în biserică de predicile preotului ; îi plăcea s'o asculte și s'o vadă imitând pe servitoare, pe vecinul lor care bea zdravăn și se îmbăta la masă, sau chiar pe Miguroski, și asta trecând cu o

ușurință fermecătoare dela o scenă la alta. Fata asta părea că descoperise rostul vieții și ea se grăbiă să o trăiască fericită. Apoi mai știă că veselia ei îl îmbucură și căută, ca ori ce copil răsgâiat, să facă cât se poate mai multe nebunii.

Iată de ce numai Albina știuse cauza pentru care Migurski nu ceruse de data asta mâna Vandei, deși dânsul venise hotărît pentru aceasta. Deși se temeă să spue cuiva gândul ei și deși îi eră teamă să și-l mărturisiască, totuș în adâncul sufletului ei simția că era iubită, deși dânsul venise să ceară pe sora ei.

Nu știă de ce fusese îndrăgită de el, căci se știă mai puțin frumoasă și mai puțin învățată decât sora ei, și faptul acesta o nedumeria. Totuș era veselă și era convinsă că nu se înșela. În schimb și ea îndrăgise pe Migurski cu toată flacăra sufletului ei tânăr. Iulia, cum iubește cineva odată și pentru tot restul vieții.

II.

În anul acela, pe la sfârșitul verii, jurnalele aduseră vestea că la Paris a izbucnit revoluția. În curând veniră vești că și la Varșovia e mare aprindere. Iacevski aștepta poșta cu nerăbdare, ca să vadă dacă marele

duce Constantin a fost sau nu omorît și dacă revoluția a izbucnit. Abia în Noembrie se știu la Rojanca că palatul marelui duce fusese asediat și că ducele fugise de teamă. Se mai știu că Dieta hotărîse alungarea dinastiei Romanoff de pe tronul Poloniei; că Kłopiński declarase dictatura și că Polonia își redobândise libertatea. La Rojanca era încă liniște, dar țărani erau în fierbere și așteptau momentul să intervină.

Iacevski știa toate acestea dela unul din capii revoluției, cu cari era în legătură; apoi îi mai aduceau vești și Evreii cari, în timpul revoluției, au obiceiul să colporteze noutățile. Iacevski aștepta un moment favorabil, ca să se alpiască de revoluționari.

Nevasta lui căuta mai mult decît ori cînd să-l îngrijiască, priveghea să nu-l lipsiască nimic, dar nu reușia decît să-l îndârjiască mai mult. Vanda își trimisese bijuteriile unei prietene din Varșovia, ca să le vîndă în folosul revoluției. Albina era preocupată numai de faptele lui Miguroski. Știa dela tatăl ei că tânărul se înrolase în trupele lui Dremik, ale căror mișcări le urmăria cu atenție. Miguroski scrisese în două rînduri: în prima scrisoare spunea cum s'a înrolat, iar prin Februarie, într'o a doua scrisoare, vorbea cu entuziasm de victoria Leșilor de sub steagul

lui Stohek, care bătuse pe Ruși, le luase șase tunuri și o mulțime de prizonieri.

„Zwyestuo Polakon i Kleska Moskali (Vivat!) „Isbânda Polonezilor, nimicirea Rușilor! Ura!“, așa încheia scrisoarea.

Albina era entuziasmată. Cu harța pe masă, urmăria toate evenimentele și făcea planuri peste planuri, unde au să fie niște complect inamicii, — îngălbenia și tremura de câte ori tatăl ei zăbovia să deschidă o scrisoare.

Intr'o zi, fu găsită de d-na Iacevski în fața oglinzii îmbrăcată în pantaloni și otunică militărească. Se pregătia să fugă deghizată și să se înroleze în cetele revoluționare. Tatăl ei, aflând aceasta, o chemă la dânsul, o certă, deși era bucuros în sufletul lui că fiică-sa era atât de înflăcărată pentru cauza patriei lor; îi spusese totuș să lase la o parte gândurile acestea nebunești: „Femeia are altă menire: să iubiască și să îmbărbăteze pe cei cari se jertfesc pentru Patrie“.

O făcu în cele din urmă să 'nțeleagă că are nevoie de îngrijirea ei, că ea e toată veselia și dragostea lui; îi aminti că în curând va trebui să se mărite și că are să fie tovarășa bărbatului ei și, — ca să 'i îndepărteze cu totul gândurile de fugă, s'adresă

inimii ei bune, spunându-i că e și așa nenorocit și singur pe lume. Albina se aruncă în brațele tatălui și, deși voia să fie stăpână pe lacrămile ei, nu le putu pune stavilă și ele udară halatul bătrânului. Făgădui însă că nu va face nici un pas fără încuviințarea lui.

III.

Trebue să cunoști bine starea Polonezilor după împărțirea țării lor, când o parte fură puși sub stăpânirea Germanilor, pe cari nu-i suportau, o alta sub stăpânirea Rușilor, pe cari de asemeni nu-i iubiau, ca să-și poată da cineva seama de entuziasmul lor dintre anii 1830 și 1831, când o licărire de libertate le surâse din nou, după atâtea încercări. Dar, nădejdea aceasta ținu puțin. Prea era mare deosebirea între luptători, așa că revoluția fu din nou înăbușită. Soldații ruși, unelte oarbe ale stăpânirii, fură trimiși cu miile în Polonia. Fără să-și dea seama ce făceau, înecară pământul cu sângele lor și al Polonezilor. Zdrobiți, când de trupele lui Dibici, când de acelea ale lui Pașkievici, când de înseși armatele lui Nicolae I, ei fură subjugăți din nou de netrebnicii cărora puțin le păsa de libertatea sau de sclavia Polonezilor, de oarece nu aveau în minte decât poște

și plăceri deșarte, precum și gânduri de îmbogățire.

Varșovia fu luată, trupele poloneze, risipite în toată țara, fură supuse încetul cu încetul ; sute de mii de oameni fură împușcați, chinuiți până la moarte, sau trimiși în Siberia.

Printre cei din urmă era și Miguroski, care fu trimis într'o gubernie de lângă Ural, înrolat ca soldat de linie. Averele îi fu confiscată de stat.

Iacevschi petrecu iarna anului 1832 la Vilno ; bătrânul căpătase o boală de inimă, din cauza întâmplărilor din 1831. Aci doar primiră vestea pe care Miguroski le-o trimitea din fortăreață. Scria că e fericit, de oare-ce suferise pentru țara lui și că are încă nădejde în cauza sfântă, pentru care își jertfise o bună parte din viață și era gata să-și dea ultima suflare pentru Polonia.

Spunea că dacă ar avea ocazie, mâine s'ar arunca din nou în luptă.

Scrisoarea lui Miguroski înduioșe atât pe Iașevski, încât nu o putu mântui, așa că lăasă s'o termine Vanda.

Miguroski mai scria că în condițiile în care se află nu mai poate vorbi de gândurile și proiectele cu care venise pentru ultima oară în casa lor. Spunea că și va aduce aminte

însă totdeauna de acele zile, ca de zilele cele mai dragi din existența lui.

Fiecare din surori înțeleseseră sensul acestor cuvinte, fără să spuie însă nici una ce simția. În cele din urmă Miguroski saluta pe toți, și apoi, în tonul glumei cu care vorbea Albinei, o întreba pe ea dacă aleargă tot așa de ușor încât întrece și pe câinele ei, și dacă mai știe imita așa de frumos pe toți ai casei. Doria bătrânului multă sănătate, nevastei lui Iacevski reușită bună în ale gospodăriei, doria Vandei un bărbat bun, iar Albinei să fie pururea veselă și să se bucure de viață și de bunurile ei.

IV.

Sănătatea lui Iacevski se înrăutăți din ce în ce mai mult și ei pleară în 1833 în străinătate. La Baden, Vanda făcu cunoștința unui emigrant polonez, foarte bogat, cu care se mărită. Iacevski nu se mai putu îndrepta și muri în brațele Albinei. Până în ceasul morții, nu voi să fie îngrijit de soția lui, atât era de supărat că se însurase cu ea.

Albina se întoarse cu mama ei vitregă în țară, la moșia lor.

Miguroski rămase preocuparea de căpetenie a Albinei; pentru ea, era un erou și un martir și voia să și jertfiască viața pentru

el. Ii scrisese înainte de a pleca în streinătate. La început, scria din partea lui Iacovski, apoi îi scrisese din partea ei. Reîntoarsă în Rusia, după moartea bătrânului, continuă să 'i scrie; iar când împlini optsprezece ani, hotărî să plece în Ural, să-l găsiască pe Miguroski și să se mărite cu el.

Mama ei vitregă căuta s'o înduplece și îi spuse că Miguroski urmăria un plan egoist, căutând să se mărite cu o fată bogată, ca să'și ușureze soarta. Albina fu revoltată de cuvintele mamei sale și 'i răspunse că un om, care jertfise totul pentru țara lui și care de altfel nu voise să primiască banii pe care ea în atâtea rânduri îi oferise, — nu putea să aibă intenții așa de mici.

Hotărî dar să plece îndată și să-l regăsiască, pentru ca să se mărite cu el, dacă Miguroski va primi să o ia și s'o facă fericită.

Era majoră, avea partea ei de avere vre-o 30 de mii de ruble, pe care i le lăsase un unchi al lor, așa că nu avea nici o pledică să-și realizeze idealul.

În Noembrie acelaș an, Albina își luă rămas bun de la ei, ca un om care e în agonie, căci se ducea într'o țară de moarte sălbatică și îndepărtată, și luând pe Ludviga, bătrâna lor servitoare, se urcă într'o

trăsură refăcută anume pentru aceasta și plecă la drumul cel mare.

V.

Miguroski locuia afară din cazarmă. Deși împăratul Nicolae dăduse ordin ca toți Polonezii expropiați să îndure toate nevoile vieții de soldat, ba chiar umilirile la care erau supuși simplii soldați; totuș cea mai mare parte din ofițeri știau ce soartă avuseseră acești oameni desmoșteniți de binele lor și, cu toate că se expuneau la neplăceri, nu îndeplineau ordiul suprem și se purtau omenește ca subalternii lor. Comandantul batalionului în care era Miguroski, deși era un om fără carte, ieșit ofițer din front, înțelegea situația ce 'i fusese creată lui Miguroski, tânăr, cult, bogat și care pierduse tot, așa că-i fu milă de el și se purta cu multă bunătate. Miguroski, la rândul lui, înțelegea aceasla bunăvoință și, ca să-și arate recunoștința, da lecții de franceză și de matematică copiilor comandantului său, cari se pregăteau să între în școala militară.

Viața ce o ducea Miguroski era mai mult ca monotonă, era dureroasă și foarte grea.

Afară de șeful său, cu care era foarte la locul lui, nu cunoștea decât pe un Polon rătăcit aci, om incult, neplăcut, și care făcea

negustorie de pește. Ceea ce-l necăjia, erau lipsurile de tot felul la care era expus. Confiscându-i-se averea de către stat, i se luase orice venit și, ca să facă față la cheltuelile zilnice, trebuia să vândă din obiectele scumpe ce le luase cu el.

O mică bucurie îi mai rămăsese: scrisorile Albinei. Figura ei drăgălașă, plină de farmec și de poezie, i se fixase așa de clar în suflet, și aceasta mai ales după ultima sa călătorie la Rojanca. În una din scrisori, Albina îl întrebase ce 'nsemnaseră cuvintele din prima lui scrisoare: „gândurile și proiectele mele“. Miguroski îi răspunse că de oarece acum nimic nu-l mai oprește să spuie adevărul, acele cuvinte însemnau că visul lui fusese s'o ia de nevastă.

La scrisoarea aceasta Albina îi declară că-l iubește.

Miguroski îi scrisese că mai bine ar fi făcut să nu-i spuie adevărul, căci acum îi e greu să se gândiască mereu la viața pe care ar fi putut-o trăi, și pe care a pierdut-o pentru vecie. Fata îi răspunse că nu numai că ceea ce el visase e realizabil, dar că e un lucru hotărât: că vrea să se mărite cu el. Miguroski îi mai scrisese că nu poate primi o atare jertfă din partea ei. În vremea acestui schimb de scrisori el primi 2000 de ruble dela ea. După

timbrul poștei și modul cum fusese făcută adresa, pricepu că banii veniau de la Albina; își aminti că într'o scrisoare spusese cât e de fericit că poate, cu lecțiile pe care le dă, să aibă bani pentru ceai, tutun și cărți.

Miguroski fu jenat la primirea acestor bani și, punând într'un plic mandatul, îl înapoie Albinei, rugând-o să nu turbure sfințenia prieteniei lor cu astfel de lucruri; o asigură că nu duce lipsă de nimic și că e cel mai fericit dintre oameni, știind că are o tovarășe așa de bună.

După această întâmplare nu mai primi nici o scrisoare.

Era o zi de Noembrie, Miguroski era la comandantul său, unde făcea lecțiile cu cei doi copii, când se opri o sanie în fața casei. Copiii, atrași de zurgălăi, alergară să vadă cine sosise. Miguroski rămase la masa de lucru, așteptându-i să revie. O clipă în urmă intră nevasta colonelului.

— Vă caută o doamnă. Trebuie să fie din patria d-tale, prea seamănă a Poloneză.

Niciodată n'ar fi crezut Miguroski capabilă pe Albina să vie la el, și cu toate acestea el o aștepta cu tot sufletul.

Tot sângele i se ridică în obraji și, șovăind, alergă spre intrare. O femeie groasă,

cu obrazul ciuruit de vărsat își desfăcea o broboadă, în urma ei venia altă femeie.

Auzind pași, Albina se întoarse deodată și, pe sub glugă, ochii ei, pe genele cărora se făcuse jurțuri de ghiață, sticliau plini de fericire. Miguroski rămase locului, neștilind ce spune.

— Iosif! strigă ea fără voia ei, zicându-i pe nume ca și tatălui ei. Și aruncându-se în brațele lui își lipi obrații rumeni și reci de fața lui, și începu să plângă și să râdă în acelaș timp.

Când nevasta colonelului află cine este Albina și de ce venise, o primi la ea, și o finu până în ziua nunții.

VI.

Bravul colonel dobândi încuvlințarea, dela autoritățile superioare, ca să permită lui Miguroski a se căsători. Un preot fu adus din Orenburg ca să-l cunune; nevasta colonelului finu locul mamei Albinei; unul din fiii colonelului purta icoana, iar Brjozovski, Polonul deportat, fu cavalerul de onoare.

Albina își iubia soțul, deși nu-l cunoscuse bine de tot. Abia după căsătorie începu a-l înțelege mai bine. Bine înțeles că Miguroski era un om ca toți oamenii și tânăra femeie găsi multe lucruri obicinuite și lipsite de

ideal, pe care nu le avea acea ființă eterică, făcută de imaginația ei și pe care o adorase. Găsi în schimb în bărbatul ei, și tocmai pentru că era un om adevărat, o mulțime de calități simple și bune, de care era lipsit omul fantomă creat de plăsmuirea ei.

Auzise dela prietenii lui cum îi lăudaseră bravura lui din război și știa cu câtă resemnare îndurase pierderea libertății și averii sale, și aceste povestiri făcuseră din el un erou, care trăia o viață supranaturală. În schimb, oricât era de voinic la fizic și de rezistent ca moral, Miguroski era un om blând și simplu. Era vecinic cu acelaș zâmbet de copil, ce flutura pe buzele lui moi și voluptoase, se pierdea în barba și mustățile lui blonde, zâmbet care o încântase pe Albina la Rojanka și vecinic era cu luleaua aprinsă, lulea al cărei miros îl suporta greu, mai ales în timpul sarcinei.

Miguroski nu cunoscuse pe Albina bine decât după ce se însură și tot pentru înălțarea oară prin ea cunoscuse și femeia. Femeile, pe care le cunoscuse înainte de căsătorie, nu avuseseră darul să'l facă să priceapă ce este o femeie; ce găsisese în Albina îl surprinsese și ar fi rămas desamăgit, dacă n'ar fi avut pentru ea cele mai nobile și gingașe sentimente.

Pentru Albina, ca simplă femeie, avea un fel de bunătate și concesiune baljocoritoare, în schimb pentru Albina, ca tovarășă a lui, simțea un fel de iubire plină de farmec, ce mergea până la adorare; nu putea să uite cât îi datora pentru tot ce făcuse ea pentru el, jertfindu-se, și pentru fericirea pe care o avea dela ea, pe nedrept.

Amândoi erau fericiți prin dragostea care îi unia; uniți la un loc și susținându-se unul pe altul în mijlocul streinilor, erau ca două păsări rătăcite și înghețate de frig, care se încălziau la propria lor căldură. Fericirea lor era mărită de prezența bătrânei Ludviga, care, prin credința, bunătatea, glumele, vorbele și dragostea ei, le înveselia casa. I-au fericit mai târziu și copiii lor. După un an dela nuntă avură un băiat, iar după optsprezece luni o fată. Băiatul semăna mamei, avea aceiași ochi, farmec și pătrundere isteță. Fata era frumoasă și sănătoasă.

Suferiau de depărtarea de țară, mâhnirea adâncă și mai ales umilința în care trăiau. În special Albina suferia mai mult. Iosif al ei, care era, în ochii ei, eroul, idealul, să fie silit să se ridice în fața fiecărui ofițer, să facă de gardă, să fie un supus tuturor. Ce o îndurera și mai mult erau știrile care sosiau din Polonia și erau din ce în ce mai

rele. Mai toate rudele și prietenii lor fuseseră deportați și surghinuși. Soarta lor chiar nu se putea schimba în bine. Toate străduințele de a căpăta ertarea, sau cel puțin înaintarea lui Miguroski la rangul de ofițer, rămăseseră fără nici un rezultat. Niculae I asista la defilări, parăzi, se ducea la baluri mascate, căuta să țeasă tot felul de intrigi. Străbătea Rusia în lung și 'n lat fără vre-o nevoie, îngrozia lumea pe unde trecea și îi omora caii în goană, dar de câte ori vr'un îndrăsneț își permitea să-i ceară o favoare pentru revoluționari sau Polonezi, și pentru exilații cari suferiau pentru dragostea țării lor, de care și el vorbea cu mândrie, pe dată se încrunta, își scotea pieptul și răspundea tanțoș: „Să mai sufere... nu e nimic; e prea curând să-i iertăm“. Părea că știe că va veni o zi când va fi mai bun. Iar toată camarila din jurul lui, generalii, șambelanii ca și soțiile lor, îndopați de hrană, rămâneau extaziați de uimire în fața prevederii și înțelepciunii fenomenale a acestui om.

Cu toate acestea, în viața soțiilor Miguroski era mai multă bucurie decât durere. Așa trecură cinci ani, când o mare nenorocire îi isbi: fetița lor căzu bolnavă și, după câțva timp, se îmbolnăvi și băețelul. Neavând cine să'i îngrijiască, doctori nu erau, băiatul muri

după patru zile de friguri ; iar două zile după moartea băiatului muri și fetița.

Albina fu atât de desnăjduită, încât, dacă o reținu ceva să nu s'arunce în Ural, fu gândul că, ce s'ar fi făcut Miguroski când ar fi aflat de sinuciderea ei. Indură cu greu viața. Se schimbă cu totul, de unde era mai înainte bună gospodină, lăasă acum pe seama Ludvigei toată grija casei. Ceasuri întregi sta cu ochii înlemniiți, sau uneori săria dela locul ei, alerga în odaie și fără să răspundă o vorbă la mângâerile lui Miguroski, sau ale servitoarei, se adância în plânsul ei, rugându-i pe toți s'o lase în pace.

Vara, se ducea pe mormântul copiilor săi și sta acolo ceasuri întregi plângând și gândindu-se ce ar fi făcut copiii ei, dacă ar fi trăit, dacă ar fi locuit în oraș, unde ar fi putut avea la vreme ajutorul medicilor.

— Pentru ce, toate acestea ? își zicea : amândoi, eu și Iosif, nu cerem nimănui nimic, nu vream decât să fiu cu el, să-l iubesc, să'mi iubesc copiii și să-i fi putut crește . . . de ce 'l chinuesc, de ce l-au surghinuit, de ce mi-au răpit ce'mi e mai scump pe lume ? Pentru ce ? Pentru ce ? întreba ea pe oameni și pe D-zeu.

Știa că nu este un răspuns la întrebarea

ei, iar fără acest răspuns, viața nu avea pentru ea nici un sens, își oprise mersul.

Viața mizerabilă de exil, pe care știa mai înainte s'o înfrumusezeze cu farmecul și priceperea ei femeiască, îi era nesuferită. Miguroski, și el ura această existență, căci el suferia îndoit, neștiind cum să-și consoleze femeia.

VII.

În acest timp, dureros și greu, veni în Ural Rosolovski, un Polonez care luase parte la facerea planului de revoltă și evadare a Polonezilor din Siberia, întocmit de un preot Sirovinski. Ca și Miguroski și toți exilații, avea o singură vină: că nu voia să fie altceva decât ce era, adică Polonez. Pentru aceasta fusese bătut cu vergi și trimis în acel batalion în care era și Miguroski. Rosolovski, fost profesor de matematică, era un om înalt, cam adus de spate, slab, cu fața zdrobită și cu fruntea încrunțată.

În seara dinlăi a venirii lui, pe când bea ceai la Miguroski, istorisi cu vocea lui, trăgănată și adâncă de bas, pricina pentru care fusese așa de crunt pedepsit. Preotul Sirovinski organizase o societate secretă cu ramificații întinse în toată Siberia. Scopul societății era de a revolta pe soldați, pe comandanți și

exilați, prin intermediul Polonezilor, cari erau încazarmați în regimentele de Cazaci și de linie, ca împreună să puie mâna pe artileria din Omsk și cu toții apoi să salveze lumea.

— Se putea face asta ? întrebă Miguroski.

— Se putea. Totul era gata, răspuse Rosolovski, încrutându-și sprâncenele.

Le descrie planul și toate măsurile luate pentru apărarea conspiratorilor, în caz dacă afacerea n'ar fi putut reuși. Succesul era asigurat, dacă doi ticăloși nu i-ar fi trădat. După vorbele lui Rosolovski, preotul era un om de geniu, cu multă tărie sufletească. Sirofinski murise ca erou și martir.

Rosolovski continuă să spuie cu vocea lui trăgănată și rece toate amănuntele chinurilor la cari a asistat, împreună cu ceilalți vinovați pentru uneltirea planului acela.

Două batalioane fuseseră puse pe două rânduri, așa că printre ele era o stradă destul de lungă. Fiecare soldat avea o vargă groasă, al cărui model fusese aprobat de țar. Primul, care fu supus torturii, fu doctorul Șakalski, Doi soldați îl țineau, pe când ceilalți soldați, în momentul când trecea prin fața lor, îl isbiau peste spinarea goală.

— Nu 'mi închipuiam grozăvia acestei torturi, decât în clipa în care condamnatul veni în dreptul meu; până atunci nu auzisem

decât rapotul tobelor; dar când auzii flueratul vergilor și sgomotul ce 'l făceau pe pielea goală, numai atunci înțelesei ce dureroasă și teribilă era această pedeapsă. Vedeam cum îl împingeau soldații cu patul puștii, pe când el mergea, tresărind la fiecare lovitură și mișcând capul, când la dreapta când la stânga. Ajuns în dreptul nosiru, auzii cum un doctor rus strigă soldatului: „Nu dați așa de tare, fie-vă milă“. Dar ei loviau într'una. Când pentru a doua oară trecea în fața meu, nu mai putea merge, îl târau soldații. Spinarea lui era îngrozitoare; am închis ochii. Căzuse, l-au ridicat și l-au dus undeva. Urmă un altul și un altul. Toți cădeau, unii morți, alții abia suflând, iar noi trebuia să stăm neclintii și să privim. Șease ore a ținut execuția, dela opt până la două după amiazi. Ultimul care fu bătut fu preotul Siroșinski. Nu-l văzusem de mult și abia îl putui recunoaște, așa era de mbătrânit. Fața lui rasă era sbârcită și toată vânătă. Corpul gol era slab, galben, coastele eșite în afară. La fiecare lovitură, ca și ceilalți, tresălta și înălța capul; nu se vălta, dar se ruga cu glas tare: „Miserere mei, Deus, secundum magnam miseri ordiam tuam“.

— L-am auzit, spuse repede Rosolovski.

Și cu gura încleștată începu să pufniască pe nas.

Ludvigna, care sta lângă fereastră, începu să plângă.

— Pentru ce mai istorisești toate acestea? Fiarele sălbatice vor fi pururea fiare, strigă Miguroski asvârlind luleaua din gură.

Apoi se sculă, trecu în odaia de culcare, pe când Albina rămase cu ochi ficși, ca împetrită.

VIII.

A doua zi, pe când se înlorcea Miguroski dela instructie, fu foarte vesel văzând pe Albina eșindu-i înainte ca în alte vremuri, bucuroasă și mulțumită. Ea 'l chemă îndată în odaia de culcare.

— Ascultă, Iosife.

— Ce este?

— Toată noaptea n'am putut închide ochii m'am gândit la cele ce ne-a spus Rosolovski Sunt hotărîtă. Nu mai pot trăi așa; nu mai vreau să rămân aci. Mai bine mo, decât să rămân aci.

— Și ce vrei să facem?

— Să fugim.

— Să fugim? Și cum?

— M'am gândit la toate, ascultă.

Ea îi arătă planul, pe care 'l făcuse în tim-

pul roșii. În amurgul zilei, bărbatul ei trebuia să iasă afară din casă și să-și lase mantaua pe marginea Uralului, iar în manta să lase o scrisoare, în care să spună că s'a inecat. Au să caute, vor cerceta pe tot locul, pe când el va sta ascuns. Ea are să-l ascundă așa de bine, că nimeni n'are să-l poată găsi. După o lună, când totul se va liniști, vor căuta să fugă.

Lui Miguroski planul acesta i se păru cu neputință de realizat. Dar seara, nevasta sa reușise să-l convingă. Il convinsese de altfel și faptul că dacă nu reușia să fugă, nu va fi pedepsit decât el, pe când dacă izbutia, scăpa și el nevasta lui, pentru care viața de aci îi era nesuferită, mai ales dela moartea copiilor.

Fură înștiințați despre această fugă și Rosolovski și Ludviga. După lungi și numeroase schimbări în planul lor, hotărîră în cele din urmă să fugă, La început fu vorba ca Miguroski să fugă singur pe jos, după sinuciderea lui, iar Albina trebuia să plece cu o trăsură și să se întâlnească într'o localitate anumită. Dar Rosolovski le spuse că toate încercările (afară de una) de a evada din Siberia, fuseseră descoperite; atunci Albina făcu altă propunere. Iosif va merge ascuns în trăsură cu ea și cu Ludviga, până

la Saratov. Acolo își vor schimba hainele, vor pleca pe jos dealungul Volgei și se vor urca într'o corabie, pe care vor tocmi-o la Saratov. Se vor coborî așa până la Astrahan și de aici prin marea Caspică vor trece în Persia. Planul acesta fu găsit cel mai bun, și Rosolovski singur îl aprobă.

Trebuia numai să înlătore o greutate, aceea de a găsi în trăsură un loc, care să nu dea de bănuț autorităților și care să poată să ascundă un om.

Cum Albina, care tocmai se întorcea dela mormântul copiilor, îi vorbi lui Rosolovski ideea durerea ce'i pricinuia părăsirea copiilor n țară streină, acesta, după un minut de gândire, propuse :

— Știți ceva, cereți autorizația să luați cosciugurile.

— Nu, asta nu se poate, spuse Albina.

— Oricum, cereți, căci aci e scăparea. Nu veți lua cosciugurile și în lada pe care am pregătit-o să le ascundem, l'om așeza pe losif.

Albina nu voi la început să primească propunerea aceasta, îi era greu să amestece pe copiii ei în această șarlatanie. Cum însă Miguroski primise cu bucurie ideea, o primi și ea.

Planul fu deci astfel hotărît : Miguroski trebuia să facă cele necesare, spre a incre-

dința autoritățile că se înecase. După ce moartea lui va fi recunoscută, Albina va cere autorizația de a se întoarce în Polonia și de a lua cu dânsa și cosciugele copiilor săi. După ce va căpata această autorizație, se va preface că va desgropa mormintele, iar în locul cosciugelor va intra Miguroski în lada pregătită. El va trebui să stea în acea ladă până la Saratov, de unde se vor imbarca într'o corabie. Pe corabie Iosif va eși din ladă, iar deta Astrahan, prin marea Caspică, vor fugi, fie prin Persia, fie prin Turcia, în Europa.

IX

Miguroski cumpără o trăsură mare, spunând că trebuia să trimită pe Ludviga în Polonia. Construi apoi o ladă, în care să poată intra nevăzut de nimeni și în care să poată fi culcat fără să-i lipsiască aerul. Rosolovski, bun tâmplar, le fu de mare folos. Lada fu făcută și pusă în trăsură în așa chip, că latura ce venia spre coșul trăsurii se putea deschide, și cel din ladă să se poată întinde în așa chip ca o parte a corpului să poată fi în ladă, iar partea celaltă să stea în fundul trăsurii. Se lăsară găuri prin care să poată pătrunde aerul și, după ce fu terminată, o înveliră cu rogojini, o legară cu

frângii, căci capacul se deschidea în fundul trăsorii.

Când totul fu pregătit, Albina, ca să proslască și mai mult autoritățile, se prezentă la colonel și îi spuse că bărbatul ei, stăpânit de câțva timp de idei ciudate, încercase să se omoare și că îi este teamă să nu i se întâmple vre-o nenorocire, rugând să-i dea permis vre-o câte-va zile. Calitățile ei de artistă îi fură cu ocazia asta de mare folos.

Grija și durerea, ce se zugrăviau pe fața ei, păreau așa de adevărate, încât colonelul fu mișcat și făgădui că va face totul, ca să nu se întâmple nimic. Miguroski scrisese scrisoarea pe care trebuia s'o lase în mâneca mantalei și în seara hotărîtă se duse pe marginea Uralului, așteptă să se întunece bine, lăsă mantaua acolo și scrisoarea și se înapoie tiptil acasă. În timpul nopții se ascunse în podul casei, Albina trimise pe Ludviga la colonel să-i dea de veste că bărbatul ei, care plecase de o zi, nu s'a mai întors. Când i se aduse dimineața scrisoarea bărbatului ei, alergă într'un suflet la colonel, cuprinsă de cea mai mare desnădejde.

După o săptămână, Albina scrisese o petiție cerând învoirea de a se înapoia în Potonia. Durerea ei îi mișcase pe toți și autorizația

de a pleca îi veni. Mai făcu încă o cerere să i se dea voie a-și lua copiii. Deși autoritățile fură mirate de atâta sensibilitate, totuși îi dădură și această autorizare de a lua cosciugurile copiilor ei.

A doua zi, după ce primi și autorizarea, împreună cu Rosolovski și Ludviga se duseră în spre seară la cimitir, cu o căruță închiriată și cu lada în care trebuiau puse cosciugurile.

După ce se rugă în genunchi pe mormintele copiilor, Albina se sculă și își șterse lacrimile și spuse lui Rosolovski:

— Faceți ce vreți, eu nu mai pot privi. Și se îndepărtă.

Rosolovschi și cu Ludviga dădură la oparte pietrele de pe mormânt și scormoniră pământul deasupra cosciugurilor. După ce terminară, chemară pe Albina și se înapoiară cu lada plină de pământ.

Sosi și ziua fugii. Rosolovski era vesel că încercarea lor reușise. Ludviga pregătise pentru drum o mulțime de bucate și prăjituri și mereu repeta că i se rupe inima de bucurie și de frică.

Miguroski se bucură că va scăpa de închisoarea din fundul podului, unde era de mai bine de o lună, dar se bucura mai ales de veselia Albinei.

Ea uitase tot ce suferise și nu se gândia la pericolele pe care avea să le îndure și, ca în timpul tinereții sale, fața îi strălucia de mulțumire și fericire de câte ori se urca să-l vadă.

Dimineața, de vreme, — era numai trei ore când veni cazacul care trebuia să le însoțiască, și cărușorul cu trei cai, — Albina și Ludviga cu un cățeluș în brațe se așezară în fundul trăsurii, cazacul se așeză lângă vizitiu. Miguroski, travestit în țăran, era întins în ladă,

După ce trecură cele din urmă case din târgușorul în care trăiseră, caii o luară la trap pe drumul întins, ce se lungia în mijlocul stepei ca o brazdă trasă până la nesfârșit.

X.

Inima Albinei era plină de nădejde și de bucurie. Nu se putea stăpâni și, din vreme în vreme, făcea semne Ludvigei, arătându-i când spinarea cazacului, când fundul trăsurii. Ludviga, care pricepea, se uita fix fără să cliptască, mușcându-și buzele.

Ziua era frumoasă; din toate părțile se întindea nesfârșitul sclipitor al stepelor argintate de razele oblice ale soarelui de dimineață. De amândouă părțile drumului, tare

ca pavajul străzilor, se ridicau mușuroaie de șoareci de câmp; în dosul fiecărei movilioare sta câte un șoarece, care țipa când vedea trăsura, dând semnale tovarășilor și se ascundea repede. Călători pușini; șire de căruțe cu grâu din vreme, pe care sta cocoșat câte un tătar cu care cazacul schimba câteva cuvinte în treacăt.

La stațiile poștelor găseau îndată cai odihniți cu cari făceau schimbul. Bacșișurile, pe care le da Albina vizitiilor, făcea căruța să sboare, nu altceva.

La primul popas, pe când vizitiul se îndepărtase cu caii, iar cazacul intrase în curtea hanului, Albina se aplecă spre cutia unde era bărbatul ei și-l întrebă dacă e bine și dacă n'are nevoie de ceva.

— Sunt mulțumit, n'am nevoie de nimic; pot sta așa și două zile de-arândul.

Spre înserat, ajunseră în Dergaci. Pentru ca Miguroski să se poată întinde puțin și să respire mai slobod, Albina porunci să se opriască la o cârciumă din apropiere și trimise pe cazac să cumpere lapte și ouă. Trăsura o băgară sub șopron și, cum se întunecă bine, Ludviga se puse la pândă, și avură tot timpul Albina să-i dea lui Miguroski ceva de mâncare și acesta să reîntre în ascunzătoarea din care eșise.

Schimbară caii din nou și porniră la drum. Albina era din ce în ce mai veselă și nu se putea stăpâni. Făcea tot felul de glume pe socoteala Ludvigei, cazacului și cățelului, pe care-l luaseră cu ele. Iși bătea joc de Ludviga, care, cu toate că era bătrână și urâtă, credea că toți bărbații erau îndrăgostiți de ea și prin urmare și bunul și bravul cazac, care plăcea amânduror femeilor prin bună-tatea și privirea lui blândă și binevoitoare. Albina râdea de cățel, care miroșia mereu lada și'l dojenia cu degetul. Aprinsă și de primejdia prin care trecea și de realizarea încercărilor sale, al căror sfârșit se apropia, și de aerul proaspăt al câmpiilor, era de o veselie naivă, pe care de mult timp n'o încercase. Miguroski, care o auzia vorbind și glumind, pricepea fericirea și uita și durerea ce-o simțea și căldura și setea care-l făceau să sufere și era și el mulțumit.

Pe la sfârșitul zilei de a doua, începu să se deslușiască în depărtare niște forme vagi: era Saratovul și Volga. Cazacul, ai cărui ochi zăreau de departe, obișnuit cu stepele, vedea limpede râul și catargurile corăbiilor pe cari le arăta Ludvigei. Bine înțeles că și ea spunea că le vede. Albina, deși nu distingea nimic, țipa mai tare ca toți și vorbind câinelui:

— Saratovul, iaiă Saratovul, iată și Volga!
Căuta cu chipul acesta să și înștiințeze
băraatul de cele ce vedea.

Fără să intre în Saratov, Albina dădu
poruncă să opriască pe malul stâng al Volgii
în satul Pokrovski, chiar în fața orașului.
Credea că va putea vorbi în timpul nopții
cu bărbatul său și că-l va scoate chiar afară
din ladă. Spre nenorocire, cazacul se cul-
case în apropiere într'o căruță goală, lângă
marginea șoselei. Ludviga, care după ordinul
Albinei rămăsese în căruță, era convinsă că
cazacul se culcase în apropiere, pentru ea,
și clipia mereu din ochii ascuzându și fața
ciuruită de vărsat cu un tulpan. Albina în-
cetase de-a mai râde; era îngrijată de con-
dita Cazacului.

În timpul nopții, ea eși de câteva ori din
odaia hanului dar găsi pe Cazac nedormind
în căruța goală. Numui în spre ziuă, pe la
cântatul cocoșilor, putu să schimbe câteva
cuvinte cu Miguroski. Intins în căruță, Ca-
zacul sforăia. Albina se apropie tiptil de
ladă și clătină.

— Iosife, șopti ea.

Nici un răspuns,

— Iosife, Iosife, strigă ea din ce în ce
mai îngrijată.

--Ce e? întrebă Miguroski deșteptându-se din somn.

— Pentru ce taci?

— Dormiam, răspunse el.

După felul cum vorbea, din tremuratul cuvintelor, Albina înțelese că râde.

— Să ies?

— Nu se poate, Cazacul e aci.

Rostind cuvintele acestea dânsa se uita la Cazac.

Deși sforăia, ochii lui albaștri erau deschiși, o privia și doar când o văzu că se uită la el, închise pleoapele.

— Mi s'a părut mie sau e deștept? se întrebă Albina. Nu, nu mi s'a părut și se întoarse spre ladă.

— Mai așteaptă puțin! Ți-e foame?

— Nu, dar aș fuma.

Albina se uită din nou la Cazac.

Dormia.

— Mi s'a părut, gândi.

— Trebuie să fac o vizită guvernatorului,

— Du-te. Reușită bună!

Albina scoase din geamantan o rochie și reintră în han să se schimbe.

Odată îmbrăcată în rochia ei frumoasă, trecu pe podul cel mare de peste Volga. Pe chei luă o trăsură și porni la guvernator. Frumoasă și tânără, vorbind bine franțuzește,

Albna plăcu foarte mult bătrânului gubernator.

El îi dădu toate autorizațiile și o rugă să treacă a doua zi să ia ordinul scris către șeful poliției orașului Tarițiu.

Veselă că obținuse autorizațiile și de buna impresie pe care o făcuse gubernatorului, coborî spre port, plină de iluzii. Soarele se urcase sus și razele lui se jucau pe luciul apei.

În dreapta, în stânga, pe dealuri, se zăreau pomii în floare, ca niște nori de bumbac. O pădure de catarguri acoperia râul, iar pânzele albe se agitau sub bătaia vântului.

Odată în port, spuse birjarului să întrebe dacă se putea cumva închiria o corabie, care s'o ducă la Astrahan.

— O mulțime de luntrași se oferiră. Se învoi cu unul, care i se păru mai cumsecade și se duse să vadă corabia. Avea un catarg mic cu pânză. În lipsă de vânt, doi vâslași voïnici ar fi condus-o. Cărmaciul o povăști să ia trăsura cu ea și s'o așeze în barcă, după ce îi va scoate roțile.

— O să încapă și aveți să fiți mai bine. Cu ajutorul lui D-zeu și dacă o fi timpul bun, în cinci zile sunteți la Astrahan.

Se învoiră din preț și spuse cărmaciului să vie la hanul din Okroskaia, să vadă trăsura și să-și ia arvuna. Toate mergeau cum nu

se poate mai bine. In culmea mulțumirii, trecu Volga și se întoarse la hanul la care poposise.

* * *

Cazacul Daniil Lizanor era din satul Strielesc. A avea 34 de ani și într'o lună trebuia să se libereze. Familia lui se compunea dintr'un bunic de 90 ani, care își mai amintea de Pugacev; din doi frați, din cumnată-sa, soția fratelui său mai mare, care era surghinuit în Siberia pentru credința străbunilor săi, din nevastă-sa și doi băieți ai lui. Tatăl său murise în războiul contra Francezilor, așa că el era capul familiei. A avea șaisprezece cai, două duzini de boi; avea și pământ îndăjuns.

Daniil fusese mai întâi în Orenburg, apoi în Kazan și, foarte credincios, nu fuma, nu mânca și nici nu bea din vasele din care băuseră sau mâncaseră alții, și ținea cu sfințenie la jurământul făcut țarului. Era atent la tot ce făcea, nu eșta din poruncile superiorilor săi și nu s'ar fi dat cu un pas înapoi, dela ce credea el că este datoria lui.

Primise ordin de data asta să întovărășiască până la Sartov pe cele două Poloneze și cele două coșciuguri, ca nu cumva

să li se întâmple ceva pe drum. Trebuia să le predea autorităților din Sartov. Femeile amândouă erau blânde, cumsecade, și deși erau Poloneze nu făceau nimic rău. Seara însă, la Okroskaia, observase cum cățelul sărise în trăsură, lătrase și dase din coadă și cum o voce îl chemase din fundul lăzii.

Una din Poloneze, cea bătrână, văzuse câinele în trăsură și foarte îngrijorată luase animalul cu ea.

„Nu-mi par lucrurile curate“, gândi cazacul și se puse la pândă.

Când se apropiase de trăsură dimineața, Poloneza cea tânără, el se prefăcuse că doarme și auzise bine cum o voce de bărbat răspunsese la întrebările ei. Cum s'a sculat, s'a dus la poliție și a denunțat că femeile, care i-au fost încredințate, nu se poartă cum trebuie și că au un om viu în lada cu copiii morți.

Aiunsă în fața hanului, Albina era încredințată că se sfârșise cu nevoile îndurate până atunci și se gândia că peste câlva timp vor fi liberi, când văzu în fața intrării o trăsură însoțită de doi Cazaci.

O mulțime imensă era adunată în fața porții celei mari, căutând să vadă ce se petrece în curte.

Albina era așa de încredințată în visurile

ei, încât nici prin minte nu-i putea trece că era o legătură între mulțimea aceea și trăsură ce se oprise în fața hanului. Intră în curte, văzu oameni în jurul trăsurii și auzi lătratul desnădăjduit al lui Trezor. Se întâmplase tocmai lucrul de care se temea mai mult. În fața trăsurii sta un bărbat, într'o poză impunătoare, cu favoritele negre, îmbrăcat într'o uniformă cu nasturi de aur ce scliplau la soare și cu cizmele lustruite. Vorbia scurt, cu voce răgușită și porunci-toare. În fața lui, între doi soldați, sta Iosif în hainele lui țărănești, cu fire de paie în păr. Da ușor din umerii lui mari, ca și cum s'ar întreba ce însemnează toate acestea. Trezor pricepea se vede că șeful poliției era cauza acelei nenorociri și lătra furios la el.

Zărind pe Albina, Miguroski tresări, făcu o mișcare ca și cum ar fi voit să se arunce în brațele ei. Soldații însă se'mpotriviră.

— Nu e nimic, Albino, nu e nimic, spuse Miguroski, surâzându-i blând.

— Ah! iată și doamna noastră, chiar domnia ei, zise șeful poliției. Apropie-te doamnă! Acestea sunt coscigurile copiilor d-tale? o întrebă, arătând pe Miguroski.

Albina nu răspunse nimic, cu mâinile împietrite pe piept, cu gura deschisă larg, privia îngrozită la bărbatul ei.

Cum se întâmplă în asemenea momente hotărâtoare în viață, îi năvăliră în minte tot felul de amintiri, sentimente și gânduri, și nu-și putea da seama de nenorocirea în care se găsea.

Se gândi mai întâi de toate la mândria ei zdrobită, văzându-și bărbatul, eroul ei, în fața acelor oameni de rând, brutali și barbari, și în mâna cărora să găsea din nou.

„Cum pot să-și permită să pună mâna pe el, cel mai brav dintre oameni? gândi ea.

Târziu de tot începu să-și dea seama cât de puternică era nenorocirea ce o isbise. Iși reamini de cea mai mare nenorocire, pe care o avusese în viața ei, moartea copiilor.

Pentru ce? Pentru ce nenorocirea aceasta lovește acum pe bărbatul ei, cel mai drag și cel mai bun dintre oameni? Iși aduse apoi aminte de pedeapsa josnică, ce-l aștepta și pentru care numai ea era pricina.

— Ce-ți este? soț? o întrebă șeful poliției.

— Pentru ce? Pentru ce? striga mereu.

Și coprină de un râs isteric, căzu peste lada aruncată lângă trăsură.

— Stăpâna mea, stăpâna mea draguță! Pentru numele lui D-zeu, nu-i nimic. Te rog liniștește-te, repeta mereu Ludviga, speriată și căutând s'o liniștiască.

Miguroski fu pus în lanțuri și luat de poliști. Văzându-l că se îndepărtează, Albina alergă după el.

— Iartă-mă. Iartă-mă. E numai vina mea.

— Avem să vedem cine e de vină, spuse șeful de poliție îndepărtând-o cu mâna.

Miguroski era târît înspre oraș, pe când Albina, neștiind ce face, îl urma cu toate sfaturile stăruitoare ale Ludvigei.

În vremea asta Cazacul Daniil Lifanov sta lângă trăsură, aruncând priviri încruntate, aci șefului poliției, aci Albinei, aci își îndrepta privirile în pământ.

După ce Migurski fu târît de acolo, câinele, rămas singur, începu să se gudure pe lângă Cazac; îl cunoștea din timpul drumului.

Cazacul se îndepărtă de lângă trăsură, își smulse căciula, o trînti cu furie de pământ, isbi cu piciorul câinele și intră în cârciumă. Ceru vodcă și bău toată ziua și toată noaptea care urmă. Abia a doua seară îl găsiră într'un șanț. Nu se mai întreba: dacă făcuse bine sau nu denunțând pe bărbatul Polonezei.

Miguroski fu judecat și osândit la o mie de lovituri de vergi, ca și siberienii. Rudele lui, printre care și Vanda, care avea cunoscuți în lumea mare din Petesburg, reușiră să i se schimbe pedeapsa. Fu însă deportat pe viață în Siberia. Albina îl urmă.

Impăratul Nicolae I, în schimb, era fericit : sdrobise revoluția nu numai din Polonia, dar din toată Europa.

Era mândru că nu călcase tradițiile autocrației rusești și că îngenuuchiase Polonia pentru cel mai mare bine al țării sale.

Iar bărbajii, cu pieptul înzorzonat de decorații, îl linguşiau cu atâtea laude, încât credea într'adevăr că era un om mare, că viața lui dăduse fericire omenirii în general și Rușilor în deosebi, pe când de fapt el își cheltuise toate puterile, ca să-i tâmpiască și să-i desfrâneze.

Cornei Vasiliev

I.

Când pentru ultima oară se întoarse în satul său, Cornei Vasiliev să fi avut patruzeci și petru de ani. În părul lui des și mare nu se vedeâ un fir alb; doar barba îi încărunșise. Fața li erâ plină și roșie, ceafa mare și voinică; erâ puternic, sănătos și se îngrășase de când trăia la târg, căci duceâ o viață bogată.

Douăzeci de ani în urmă, când mântuise armata, se întorsese în sat cu multe parale. Deschise cu ele mai întâi o prăvălie, pe care apoi o trecu în mâinile altora, iar el s'apucă de târguit vite.

Cumpără de la Cerca și boi, pe cari îi vindeâ apoi la Moscova.

În satul Gai, în casa lui de piatră, acoperită cu tablă, trăia cu mamă sa și cu doi copii, un băețel și o feliță. Cu ei mai trăia

și un nepot fără părinți, un băețuș ca de vre-o cincisprezece ani, un mut și un argat.

Cornei se însurase în două rânduri. Femeia dintâi, slabă și bolnavă, murise fără să-l lase tată. Rămas văduv și în putere încă, se însură a doua oară cu o fată tânără, voinică și frumoasă, fata unei văduve, nu prea bogată și care trăia într'un sat învecinat. Copiii pe cari îi avea erau dela nevasta asta.

Cornei vânduse cu preț bun la Moscova marfa ce o cumpăraseră în urmă, așa că avea cu el aproape trei mii de ruble. Un locuitor dintr'un sat vecin spunându-i că un proprietar scăpătat vindea un petic de pădure foarte eflin, se hotări să-l cumpere și să se apuce de exploatat lemne.

Știa meșteșugul acesta, căci fusese isprăvnicel într'o negustorie de lemne. Se întoarse dar spre casă. La stația din apropierea satului Gai, Cornei găsi pe un țăran din satul lor, pe Cuzma, care era un fel de căruțaș, venia la gară la toate trenurile și ducea călătorii prin satele megieșe. Cuzma era un biet țăran; de aceea nici nu-i plăceau oamenii bogați și nu-l iubiă nici pe Cornei, tot pentru acelaș cuvânt; ba-l poreclise chiar Incornoratul.

Imbrăcat într'o șubă de oae, cu legătura în mână, Cornei ieșise pe platforma din dosul

gării, scosese pieptul în afară și răsuflă cu greutate, ca un om care pricepe că e ceva mai mult decât alții și mereu uitându-se în jurul său, doar va vedeă pe căruțaș.

Eră dimineața; vremea eră tăcută și încruntată; înghețase.

— Moș Cuzma, zise el. ce? n'ai pe ni-
meni? Poate mergi cu mine?

— Să merg! Dă-mi o rublă și te duc.

— O rublă! E mult. Vrei șaptezeci de
copeici?

— Nu mai rupe și tu de la un biet creș-
tin treizeci de copeici. Încă nu te-ai să-
turat, cât ai agonisit!

— Bine, fie și cât ceri, spuse Cornei.
Aruncă legătura și un pachet în sania
bătrânului și se urcă apoi cu el, îndesân-
du-se în fund.

Cuzma se urcă pe capră.

— Să mergem!

Sania alunecă din curtea gării și o luă
drept pe drum.

— Ce mai nou prin sat pe la noi? în-
trebă pe Cornei.

— Ce să fie? Mai nimic.

— Trăiește mama?

— Trătește; am văzut-o la biserică mai
acuma câteva zile. Trăiește bătrâna, trăiește

și nevasta, care nu'ți prea simte lipsa. A tocmit un argat.

Și Cuzma râse cu un înțeles oarecare, așa i se păru lui Cornei.

— Pe care argat? Pe Petre?

— Petre e bolnav. Pe Justin Bulc, din satul ei, din Comenca, răspunse Cuzma.

— Pe Justin? întrebă Cornei,

Când ceruse mâna Marfei, gurile rele vorbiau că nevastă-sa trăise cu un oarecare Justin.

— Da, spuse Cuzma. Ce să le faci? Femeia din ziua de azi se poartă cum îi vine la socoteală.

— S'a cam schimbat lumea, moș Cuzma. Ți s'au betegit caii, spuse Cornei Vasiliev, ca să mai schimbe vorba.

— Au îmbătrânit și ei, ca și mine, și eu nu mai sânt tânăr, vorbi Cuzma și isbi în cai.

La jumătatea drumului eră o cârciumă. Cornei spuse moșului să opriască. Se dete jos din sanie și intră. Cuzma adăpă caii, așeză hamurile, își mai făcu de lucru pe lângă sanie, așteptând doar-doar îl cheamă Cornei și pe el să'l cinstiască.

— Ei, moșule! strigă Vasiliev, care ieșise afară, vin de bea un păhărel.

— Nu face! spuse bătrânul, dând să înțeleagă că nu ținea prea mult să fie cinstit.

Cornei porunci vodcă și bău cu bătrânul.

Acesta, cum nu mâncase nimic de dimineață, se și ameți îndată. Apropindu-se de Cornei, începu să-i vorbească de ce se spunea prin sat.

Se svonia că nevasta lui, Marfa, luase ca argat în curte pe iubitul ei de altădată și că irăia cu el.

— Mie puțin îmi pasă ! zise Cuzma încântat de vodcă, dar tu ești de plâns, și apoi, vezi tu, nu e frumos să se vorbiască așa ceva, râde lumea, Ce vrei ? n'au nici teamă de păcat. Le spun eu : așteptași, s'o întoarce el într'o zi . . . Uite așa e, Cornei Vasiliev, tocmai așa cum îți spusei . . .

Cornei ascultă posomorît și tăcu vorbele lui Cuzma și din privirile lui scăpară flăcări.

— Mai bei ? întrebă el, după ce goliră o sticlă. Sau mergem ?

— Să mergem.

Plăti cârciumarului și eșiră la drum.

Se înoptase, când intrară în sat. Cel dintâi care îi eși în cale, când ajunse acasă, fu Justin, omul la care se gândise tot drumul. Ii dete ziua bună. Privindu-l bine și văzându-i fața slabă și palidă, dete ușor din cap și cu neîncredere se gândi : „M'a mințit bătrânul ! Cu toate astea, mai știi ? A'n să văd eu !“

Cuzma, care stătea în sanie, se uită și la el și la argat.

— Tu te-ai băgat la noi ? îl întrebă Cornei pe Justin, care-l ajutase să se deajos din sanie.

— Muncesc și eu unde pot, răspunse acesta.

— E cald în casă ?

— Cum să nu fie. Marfa e acolo.

Cornei urcă scara. Marfa, auzindu-i vocea, ieși în pridvor. Văzându-și soțul, se înroși ca racul. Se arată foarte veselă de venirea lui și-l primi cu multă dragoste.

— Credeam șt eu și mama ta că nu mai vii, spuse femeia și intră după Cornei în odaie.

— Cum ți-a mers făr'de mine ?

— Ca totdeauna, răspunse Marfa.

Apoi, luând în brațe fetița, care o trăgea de fustă și îi cerea lapte, ieși cu ea în tindă.

Peste un minut intră și mama lui Cornei în odaie, târînd papucii după ea. Ca și Cornei, bătrâna avea ochii mari și negri.

— Slavă Domnului că ți-ai adus aminte și de noi, de-ai venit să ne vezi, zise ea dând din cap.

Spuse bătrânei de ce venise, și-apoi, aducându-și aminte de Cuzmă că nu-l plătise, ieși afară.

Deschizând ușa linzii, văzu în poarta grădinii pe Marfa, stînd de vorbă cu Justin.

Stăteau unul lângă altul, ea îi șoptia ceva. Cum îl zăriră, Justin își făcu de lucru în curte, iar Marfa se apropie de samovar și începu să sufle în cărbuni.

Cornei trecu pe lângă ea, fără să-i zică un cuvânt, își luă legătura din sanie și chemă pe Cuzma la un pahar de ceai. Până să le serviască ceaiul, Cornei desfăcu legătura și începu să împartă darurile; măsi îi adusese un șal de lână; lui Fedea o carte cu imagini; nepotului său mut o vestă; iar nevastei o bucată de materie pentru rochie.

Cât timp băură ceai, Cornei nu vorbi nimic; sta încrunțat și zâmbia rar și asta mai mult în silă și numai când se uita la mut, — acesta, cu schimonosirile lui, înveselia pe toți, și-acum era vesel de vesta căpătată; aci o sucia, aci o învârtia, aci o punea pe el, și râdea și prin semne își arăta recunoștința către Cornei.

După ce băură ceai și prânziră, Cornei trecu în odaia în care dormia Marfa și fetița lor. Marfa mai rămase în odaia mare să spele blidele și paharale. Cornei, rămas singur, se așeză la o masă, își luă capul în pumni și așteptă. Clocotia mânia în el în ce în ce mai tare. Ca să îndepărteze gândurile negre, scoase din buzunar un carnet și începu să facă socoteli. Din vreme în vreme

se uita înspre uşe şi asculta ce se face în odaia vecină. Auzi de câteva ori deschizându-se uşa şi ieşind cineva în tindă. Nu era Marfa. Doar într'un târziu, după multă aşteptare, îi recunoscuseră mersul. Uşa se mişcă, se deschise şi intră ea, roşie şi frumoasă, cu o maramă stacojie pe cap. Ținea fetița în brațe.

— Ești obosit? îl întrebă făcându-se că nu bagă de seamă supărarea lui.

Cornei o măsură din ochi de sus până jos și, fără să-i răspundă, începu din nou să socotiască, deși nu avea nimic de socotit.

— E târziu, spuse ea și lăsă fata din brațe, apoi trecu în dosul perdelei dela pat. O auzi cum făcea așternutul și își culca fetița.

Vorbele lui Cuzma: „râde satul“ îi treceau mereu prin minte. „Lasă, îți vine rândul“ gândi Cornei. Și răsufând adânc, se sculă lîptil, își puse creionul în buzunarul vestei și trecu și el pe lângă patul fetei. Cu fața spre icoane și în picioare, Marfa se ruga. El se opri și așteptă să mîntule. Ea făcea cruci mari și șoptia rugăciunea.

Lui i se păru că mîntulise de mult de spus toate rugăciunile și că dinadins le luase dela capăt. În cele din urmă, dînsa mai făcu câteva cruci, se sculă, mai șopti câteva cuvinte și întoarse capul spre Cornei.

— Agafia a și adormit, spuse ea, arătându-i copila.

Și zâmbindu-i, se așează pe marginea patului, cari porni să scârțâie.

— De când l-ai adus pe Justin aci ? o întrebă Cornei, apropiindu-se de ea.

Nepăsătoare, slăpână pe ea, Marfa luă una din coadele ei și începu s'o despletiască. Se uită în ochii lui, zâmbind.

— Pe Justin ? Zău nu 'mi aduc aminte. Poate să fie două sau trei săptământ. Nu știu bine.

— Trăiești cu el ? strigă Cornei.

Marfei îi scăpă coada din mâni, dar o reluă din nou și începu să-și împletiască părul.

— Multe mai vorbește lumea. Eu trăesc cu Justin ? zise ea. Și cine ți-o spus asta ?

— Răspunde ! E adevărat sau nu ? țipă Cornei, încleștându-și pumnii lui mari.

— Nu mai spune prostii ! Vrei să-ți descalț cismele ?

— Răspunde ce-ți vorbesc, repetă Cornei cu răutate !

— Justin săracu, ce sculă ! Cine ți-a mai îndrugat și minciuna asta ?

— Ce vorbiai adineaorea cu el în odae ?

— I-am spus să mai bată un cerc la butia aceea. Și-apoi ce vrei dela mine ?...

— Vreau să-mi spui adevărul! O să te omor, nenorocito!

O înșfăcă de păr.

Marfa se smuci din mâinile lui.

— Numai să bași știi! Ce-am găsit în tine, nu știu zău! Cu viața ce o duc cu tine, nu știu ce s'ar cuveni să fac...

— Ce s'ar cuveni să faci? țipă Cornei, îndreptându-se în spre ea.

— Dece îmi smulgi părul? Ia te uită cum îmi cad șuvițele. Ce vrei cu mine? Ei bine, da, e adevărat...

N'avu timp să închee cuvântul, că el o și luă de mână, o ridică de pe pat și începu s'o isbiască în neștire, unde nemeria. Și cu cât o loviă mai tare, cu atât se înfuriă mai rău.

Marfa țipă și se sbăteă, voi să fugă, dar nu putea să scape din brațele lui.

Fata, care se deșteptase, se repezi la mumă-sa! „Mamă, mamă!” începu ea să țipe.

Cornei o luă de mână, o alungă de lângă mumă-sa și o asvârli într'un colț, ca pe o pisică. Fata începu să țipe și mai îngrozitor și apoi nu se mai auzi nimic.

— Tâlharule! ai ucis-o, strigă Marfa, reperindu-se să-și ia fetița.

Dar Cornei o apucă din nou, o isbi cu

așa putere, încât Marfa căzu și nu mai putu țipa.

Numai copila reîncepu să țipe sfâșietor. Mama lui Cornei intră în odaie desbrobodită, cu părul desfăcut, clătînându-se zăpăcită.

Fără să se uite la Cornei sau la Marfa, alergă la fata care plângea desnădăjduită și cu mare greutate reuși s'o potoliască.

Cornei, în picioare, răsufla din greu și se uita în jurul său, ca și cum s'ar fi deșteptat dintr'un somn și nu știa unde se găsește și ce se întâmplase cu el.

Marfa, gemând, înălță capul și-și șterse sângele de pe obraji cu mâneca cămeșii.

— Tâlharule! Blestematulule! Da, trăesc cu Justin. Am trăit cu el și înainte de a te lua pe tine. Uite, da. Nici Agafia nu-i a ta. E a lui! spuse ea repede și 'și puse mâna în dreptul feței, ca să se apere de lovitura pe care aștepta s'o primiască.

Cornei însă, ca și cum n'ar fi auzit ce-i vorbise, murmură ceva și se uită în preajma lui.

— Uită-te ce-ai făcut, ai rupt mâna feței, zise bătrâna, arătând brațul rupt al feței, care atârna ca mort.

Cornei se întoarse, ieși din odaie, trecu în tindă și apoi dispăru.

Vremea era tot rece și posomorită. Peste obrajii lui aprinși cădeau fulgi de chiciură,

Se așeză pe treptele casei și-și răcori fața cu zăpadă. Din casă se auziau țipetele Marfei și ale fetiței. Peste puțin ușa dela intrare se deschise și masa ieși cu fata și trecu în cealaltă parte a casei.

Cornei se sculă și se întoarse în sală. Lampa ardea cu o flacără mică. Cum intră, Marfa începu să țipe și mai tare. Se îmbracă fără să zică un cuvânt; scoase un geaman-tan de după laviță, puse în el lucruri, și-l legă deacurmeziișul cu o sfoară.

— Pentru ce m'ai schilodit? Pentru ce? Ce ți-am făcut? începu să țipe și să plângă Marfa.

Fără să-i răspundă, Cornei își luă geanta și ieși.

— Ticălosule! Omorîtorule? Ce crezi că ai să pleci așa? Mai sunt judecători pe lumea asta, țipa femeia furioasă.

Cornei, fără să zică un cuvânt, împinse ușa cu piciorul și o închise în urma lui cu alăta putere, încât se cutremurară zidurile.

În odaia de alături deșteptă pe mut și i spuse să înhame calul. Mutul, mirat, nepricepând nimic, se uită la unchiu-său, se scărpină în cap cu amândouă mâinile. Pricepând în cele din urmă de ce e vorba, sări din pat, își trase cizmele, aruncă o haină pe el și, luând felinarul, ieși în curte.

Se luminase bine când Cornei plecă cu

mutul într'o sanie, pe acelaș drum pe care venise cu Cuzma o zi în urmă.

Sosi la gară cu cinci minute înainte de plecarea trenului.

Mutul îl văzu scoțându-și bilet, urcându-se cu geamantanul în vagon și cum i-a făcut un semn cu capul, drept rămas bun și cum trenul dispăru.

Marfa, afară de jupuiturile de pe obraz, se mai alese cu două coaste rupte și cu capul spart. Femea sănătoasă, puternică și tânără, după o lună se făcu bine. În schimb, fetița ei rămase schiloadă pe toată viața: îi rupsese brațul, așa că mâna îi rămase pe veci schilodită. Despre Cornel, dela plecarea lui, n'a mai auzit nimeni nimic. Nu se știa dacă mai trăiește sau a murit.

II.

Au trecut șaptesprezece ani.

Era într'o toamnă, în amurg Turmele se întorceau dela păscut și intrau pe poarta satului Andreevca. Ciobanul, împlinindu-i-se anul, plecase cu o zi înainte de lăsata secului, așa că turmele le păziau acum ba fetele ba nevestele mai tinere.

Cireada se 'ntorcea și venia despre câmp, mugind sau behăind, pe drumul plin de glod, mestecat de copitele cailor și de roțile carelor. Înaintea vitelor mergea un bătrân, cu barba și părul alb. Doar sprâncenele îi erau

negre. Purta un fel de haină înegrită de ploii, peticită și o căciulă mare; pe spinarea-i încovoiată ducea o geantă de piele. Umbla încet, târînd prin noroi cizmele mari, ude, scâlciate și se sprijinia la fiecî pas într'o bătă.

Ajungându-l din urmă, se opri.

Femeia care mîna vitele avea o broboadă pe cap și era încălțată cu cizme bărbătești. Cu poalele catrinței suflecate în brâu, alerga dintr'o parte într'alta a drumului, îndemnînd porcii și oile care rămăneau în urmă. Ajungînd lângă bătrîn, se opri și se uită la el.

— Bună seara, moșule, zise ea cu o voce dulce și blîndă. — Vrei poate să rămîi în sat la noi?

— Am să văd, nu știu, spuse moșul cu o voce răgușită.

— Vino la noi de te culcă, spuse muierea cu bunătate. Cum intri în sat a treia casă. Soacră-mea găzduiește pe toți călătorii, cari se abat prin sat.

— A treia zici? Casa lui Zinoviev? rosti bătrînul mișcînd sprîncenele.

— Il cunoști, se vede?

— Păi, am fost eu pe aci.

— Ei, Fedușca, unde-ți sunt ochii? Iar ai rămas în urma turmei, strigă femeia arătînd oaia care venia în urmă.

Agitînd bățul ținut în mîna dreaptă, iar cu siînga apucînd cu multă greutate bro-

boada, ea alerga după o oale neagră, care mergea numai în trei picioare.

Bătrânul era Cornei. Femeia era Agafia, pe care cu șaptesprezece ani în urmă o schilodise. Măritându-se, intrase în casa unui om bogat din Andreevca, care era la patru verste depărtate de Gai.

* * *

Cornei Vasiliev, omul voinic din vremuri, bogat și țanțoș, ajunsese ce era acum: un bătrân slab, prăpădit și sărac, care nu mai avea nimic pe lume decât haina de pe el, un livret militar și două cămăși în traista de piele.

Schimbarea asta se făcuse încet încet, așa că nici el nu 'și putea da seama cum și în ce fel se 'ntâmplase. Un singur lucru știa și era incredințat chiar, că numai femeii lui își datorește toate nenorocirile și suferințele îndurate.

Il durea și îi venia greu să se mai gândiască la ce-a fost altădată.

Când își amintea, îl prindea o ură împotriva nevestei lui, căci ea fusese cauza tuturor nevoilor, pe cari le îndura de șaptesprezece ani.

După noaptea în care-și bătuse nevasta, fusese la proprietarul care își vindea pădurea; n'a cumpărat-o însă, căci era prea târziu, se vânduse. Intors la Moscova, s'a

pus pe bălură. Bea el și înainte de asta, dar acum câte două săptămâni în șir nu se mai trazia. Când își venia în fire, pleca pe Volga după vite. Cumpărăturile fură proaste și pierdu banii. Se mai duse, cumpără vite și mai păcătoase. Rămase cu douăzeci și cinci de ruble în buzunar, trebui să intre servitor. De băut nu se lăsa. La început, intrase ca isprăvnicel la un negustor de vite, dar se îmbăta în așa chip, că negustorul trebui să-l goniască.

Găsi prin cunoscui un loc de slugă la un cârciumar, dar nu rămase nici aici. Incurca socotelile și trebuiră să-l dea afară. Ce să facă? Să se întoarcă în sat? Să se facă de răs; gândul acesta îl scotea din fire.

„Lasă, trăiesc ei și fără mine! De unde știi al cui o fi și băiatul?” gândia el.

Toate îi meraseră din rău în mai rău. Fără rachi, era un om mort. Căuta un loc de păzitor de vite, dar nu găsi.

Cu cât se vedea mai oropsit, cu atât își ura mai mult soția.

Găsi un loc de văcar, la un stăpân pe care nu'l cunoștea. Întâmplându-se să moară din vite, deși Cornei nu era cu nimic vinovat, stăpânul îl dete afară și pe el și pe vâtaf. Ne mai găsind nimic de lucru, Cornei începu să hoinăriască prin lume. Își cumpără o pereche de cizme, o traistă mare, îi rămăseseră

încă opt ruble. Plecă la Kiew. Se plictisi și aci. Porni în Caucaz, se duse la Noua Atona. Dar înainte de a ajunge aci, căzu bolnav, slăbise rău de tot și nu mai avea decât o rublă și șaptezeci de copeici. Nu cunoștea pe nimeni acolo. Se hotărî atunci să se întoarcă în sat. „O fi crăpat cățeaua și, dac o trăi, o să vadă în ce hal m'a adus !” gândi Cornei și luă drumul spre sat.

Frigurile îl scuturau zilnic, Slăbise încât nu mai era în stare să facă pe zi mai mult de zece sau cinsprezece verste.

Când numai două sute verste îl despărțiau de satul lui, se văzu fără o copeică în buzunar, așa că și urma drumul cerșind în numele lui D-zeu.

„Bucură-te că m'ai adus în halul în care mă găsesc”, gândia bătrânul.

Slab, prăpădit, făcu cele două sute de verste în două săptămâni și ajunse la locul unde-l întâlnise Agafia ; pe care însă nu o recunoscu de față a lui.

III.

Urmă sfatul Agafiei. Când ajunse la casa lui Zinoviev, intră și rugă să-l găzduiască. Cum deschise ușa, după obicei se închină în fața icoanelor și apoi dete bună seara gazdelor.

— Ești înghețat, moșule ! Treci la foc, îi spuse bătrâna, care întindea masa.

Bărbatul Agafiei, un băetan voinic, sta lângă masă pe o laviță și curăța o lampă.

— Ești muiat, moșule, îi spuse el. Urcă-te mai bine pe cuptor de te usucă.

Cornei își scoase cizmele, puse obielele la uscat și se urcă pe cuptor.

În vremea asta veni și Agafia cu un vas mare cu lapte. Venise mai de mult, dar închisese vitele în obor.

— Un bătrân nu s'a oprit pe aci ? întrebă ea. L-am chemat să doarmă la noi.

— Uite-l colo, zise bărbatul ei și arătă cuptorul, pe care se urcase Cornei și 'și încălzia picioarele slabe și păroase.

Când fu vremea ceaiului, îl chemă și pe Cornei. Se coborî moșul de pe cuptor și se așază pe marginea laviței. Li întinseră un pahar cu ceai și o bucată de zahăr.

Porniră vorba de una de alta, vorbiră de semănături, că grâul ieșise prost, că clăile putreziseră pe câmp. Agafia îi turnă al cincilea pahar de ceai, mai slab, abia era gălbui și i'l puse dinainte.

— Nu face nimic moșule, ia'l și bea în sănătatea noastră, spuse ea văzând că bătrânul se împotrivește.

— Dar ce ai la mână ? Pentru ce nu o fii cum trebuie ? o întrebă bătrânul, care luase paharul plin cu băgare de seamă, ca să nu-l verse.

— I-a frânt-o de mică. Era s'o omoare tatăl ei, zise bătrâna, care era tare vorbăreață.

— Și de ce? întrebă din nou bătrânul. Și uitându-se bine în ochii ei, își aduse numai decât aminte de ochii ei albaștri și mâna începu să-i tremure așa de tare, încât, voind să pue paharul pe masă, vărsă ceaiul mai bine de jumătate.

— Tatăl ei trăia aci aproape de Gai; îl chema Cornei Vasiliev; era om bogat. Intr'o zi, certându-se cu nevasta, a bătut-o, iar pe fată a schilodit-o după cum o vezi.

Cornei tăcu, privind pe sub sprâncenele lui negre, când la Agafia când la bărbatul ei.

— Și pentru ce? întrebă încă odată mușcând din bucata de zahăr.

— Cine știe? spuse bătrâna. Pe cât vorbesc muierile, din cauza argatului lor. Se zice că era ceva între ei. Bun muncitor a fost; a murit aci în sat, în casa noastră chiar.

— A murit! întrebă Cornei și tuși.

— Da, a murit de mult. Din casa lor am luat pe Agafia. Trăia bine. Pe vreme, când trăia tatăl ei, erau oameni cu dare de mână.

— O fi murit. Dela cearta aceea cu nevasta, s'a apucat de beție; sunt mai bine de cincisprezece ani de atunci.

— Sunt mai mulți, mi-a spus mama.

— Și nu-l urăști că ți-a rupt mâna? ...
o întrebă Cornei.

— Da de ce, nu era un om strein, îmi era tată. Mai bea, moșule, să te încălzeșli.

— Vrei să-ți mai torn?

Cornei nu răspunse. Incepu să ofteze și să plângă.

— Ce ai?

— Nimic. Mi-a venit așa. D-zeu să vă miluiască.

Și apucându-se cu mâinile lui tremurânde de marginea cuptorului, se usca la căldură.

— Ciudat om! zise bătrâna, arătându-i-l pe moșneag.

IV.

A doua zi, Cornei se sculă înaintea celorlalți. Se scoborî de pe cuptor, își frecă obielele uscate, trase cu mare greutate cizmele și 'și luă traista pe umăr.

— De ce nu mai rămâi moșule? Stai de mănâncă cu noi, zise bătrâna.

— Mulțumesc, dar nu pot, trebuie să mă duc.

— Să-ți dau cel puțin o bucată de pâine proaspătă. Să ți-o pun în traistă.

Cornei îi mulțumî și-și luă rămas bun.

— Când vei mai trece pe aci nu ne ocoli. vino pe la noi, de-om mai fi pe lume.

Era o negură desăă de toamnă. Cornei știa însă drumul, știa fiecare vale, fiecare tufiș, fiecare plop din dreapta sau din stânga drumului; cu toate că în timpul celor șaptesprezece ani unii din ei fuseseră tăiați sau alții bătrâni înlocuiți cu tineri, precum asemenea și cei tineri.

Gai nu se schimbase. Doar la intrarea satului se mai ridicaseră vr'o câteva clădiri. Câteva case de lemn fuseseră înlocuite cu altele de cărămidă. Casa lui era așa cum o lăsase, numai că se învechise. Acoperișul nu era vopsit de mult; pe la colțuri lipsiau câteva pietre, prispa se dărâmasese.

Când se apropie de casa lui, văzu deschizându-se porțile, iar din curte ieșia o iapă cu mânzul după ea și un cal bătrân și sur.

Calul era leit iapa pe care o cumpăraseră cu un an înainte de a pleca.

„E mânzul ei, aceiași coamă, acelaș grumaz, aceleași picioare păroase“ gândi moșul. Căii îi mâna un băiat, cu ochi mari și negri, era încălțat cu opinci făcute din scoarță de copac. „E nepotul meu, copilul lui Te-dea, chiar ochii lui“, zise Cornei.

Băiatul se uită o clipă lung la moșneag și alergă apoi după mânz, care se vârîse prin noroaie. În urma băiatului alerga un câine, negru peste tot ca și Volcic, câinele lui de altădată. „Volcic să fie? se

gândi din nou Cornei. Iși aminti însă că erau douăzeci de ani de atunci.

Se apropie de intrare, urcă cu greu scara; aceleași trepte, pe care șezuse după cearta cu nevasta lui; deschise ușa tinzii.

— Cum intri, fără să-ți fi dat cineva voie? întrebă dinăuntru un glas de femeie. Recunoscu vocea Marfei. După o clipă se arătă și ea, slabă, sbârcită, îmbătrânită.

Cornei credea că-și va vedea nevasta de altă dată, pe Marfa care-l făcuse de răs în fața lumii, pe care o ura și pe care venise s'o dojeniască.

În fața lui era o bătrână.

— Stai afară, dacă vrei să-ți dau de milă.

— Nu cer de milă, spuse Cornei.

— Atunci ce cauți?

Deodată se oprî din vorbă; după fața ei, se vedea că-l recunoscuse.

— Numai de orbești mai aveam nevoie! Du-te cu D-zeu!

Cornei se rezimă de perete și, sprijinindu-și trupul de toiag, o privi drept în față. Spre uimirea lui, observă că nu mai avea pentru ea ura aceea pe care de ani o nutrise în inima lui; era acum slăbit și îndușat.

— Gândește-te la D-zeu, Marfa! Gândește-te, că și tu vei muri într'o zi.

— Du-te. Du-te. D-zeu să te miluiască, spuse Marfa iute și necăjită.

— Și altceva nu-mi spui nimic ?

— N'am ce-ți spune. Pleacă cu D-zeu ! De orbești n'avem nevoie.

Intră în casă, isbind ușa după ea.

— Pentru ce-l înjuri ? se auzi o voce de bărbat, iar pe ușe ieși, cu barda la brâu, un volnic, cu părut negru și des. Eră leit cum eră Cornei la patruzeci de ani, numai ceva mai mic, mai slab, dar cu aceiași ochi negri și scânteetori.

Eră Fedea, pentru care cu șeaplesprezece ani în urmă adusese el dela Moscova o carte cu poze. O certă pe mumă că nu-i e milă de un orbeș.

Odată cu el ieși din casă, tot cu barda la brâu, nepotul lui, mutul. Acesta eră acum în vârstă, sbârcit la față, cu o barbă rară, cu gâtul lung și privirea pătrunzătoare și hotărîtă. Amândoi țăranii mâncaseră și se duceau la pădure.

— Ia mai stai, moșule, spuse Fedea și făcu semn mutului să taie o bucată de pâine și s'o dea moșului.

Fedea ieși în drum, iar mutul intră în casă. Cornei rămase afară, cu capul în piept, rezemat de perete și sprijinindu-se în toiagul său. Se simțî slăbit și abia se stăpâniă să nu izbucnască în lacrimi. Ieși mutul din

casă și îi aduse o bucală de pâine albă și proaspătă, pe care o întinse lui Cornei.

Acesta își făcu semnul crucii și luă pâinea. Mutul se întoarse spre ușa casei și, ducându-și mânila la gură, făcu semn că scuipe, arătându-și în acest chip scârba pe care o avea pentru mătușe-sa.

Privind apoi mai bine la bătrân, rămase cu gura căscată, ca încrămenit; se apropie apoi de Cornei, ca și cum l-ar fi recunoscut.

Cornei nu-și mai putu stăpâni lacrimile, își șterse ochii, nasul, barba lui albă cu poala hainei și se întoarse, ca să nu-l mai vadă mutul și plecă.

În inima lui simția un fel de înduioșare, mulțumire, umilință, față de toți oamenii aceștia; în fața ei, în fața fiului ei, în fața tuturora simți un fel de durere și de bucurie, care deodată îi zdrobiau inima.

Marfa se ulia pe fereastră și nu se liniști decât când îl văzu plecat pe bătrân.

Incredințată că pleacă într'adevăr, se așeză în fața războiului și începu să țeasă. Aruncă de câteva ori suveica și apoi începu să lucreze, mânila nu o ajutau.

Lăsă țesutul și se gândi la halul în care ajunsese Cornei. Recunoscutese în el pe omul care o iubitse și o bătuse într'o vreme, și o cuprinsese remușcarea pentru chipul cum se purtase cu el.

Trebuia să vorbiască altfel cu el ! Dar de ce ? Cum era să-l primesc altfel ? Și-apoi nici nu mi-a spus că e Cornei și că a venit în casa lui . . .

Se apucă de țesut și lucră până 'n seară.

V.

Cu mare greutate Cornei putu ajunge în Andreevca ; din nou se opri la Zinoviev, cerându-le găzduire pentru o noapte.

— N'ai putut merge mai departe, moșule ?

— Nu, n'am putut, sunt prea slab și trebuie să mă 'ntorc. Ingăduiți-mi să rămân aci în noaptea asta.

— Cum de nu, moșule, intră și te usucă.

Toată noaptea l-au scuturat frigurile pe Cornei. Spre ziuă a așipit. Când s'a deșteptat, toți ai casei erau la muncă. Numai Agafia eră acasă.

Bătrânul stă pe cuptor, întins peste o haină uscată, ce i-o așternuse gazda decuseară.

Agafia scotea pâinea din cuptor.

— Fată, o chemă Cornei cu o voce duioasă și slăbită, ia vino aci.

— Imdată, moșule, răspunse Agafia, luând pâinea de pe lopată. Vrei să bei ceva ? Poate puțin lapte ?

Bătrânul nu zise nici un cuvânt.

După ce sfârși de scos pâinea, Agafia se apropie de bătrân cu o cană mică cu lapte. El

nu se întoarce și nu bău. Culcat pe spate, cu fața în sus, vorbiă fără să se miște.

— Agafio ! zise Cornei cu glas stins, ceasul din urmă a venit. O să mor, în numele lui D-zeu, iartă-mă.

— D-zeu să te ierte. Dar pentru ce ? Nu mi-a făcut nici un rău.

Tăcu.

— Pe urmă, ascultă . . . du-te la mama ta . . . și spunei . . . bătrânul . . . spunei, bătrânul ce a venit . . . ieri . . .

Incepu să plângă.

— Ai fost la noi ?

— Da. Spune-i că bătrânul de ieri . . . bătrânul . . . spu . . .

Lacrămile îl înecară din nou ; făcând însă o sforțare, putu să sfârșiască : . . .
„Venise să-și ia rămas bun . . .

Incepu să caute în sân.

— Am să-i spun, moșule, am să-i spun. Ce cauți ?

Fără să-i răspundă, cu fața convulsionată de durere, bătrânul luă în mână lui slabă și păroasă o hârtie, pe care o înlînse Agafiei.

— Ține ! . . . vezi . . . să i-o dai . . . dacă te întreabă. E livretul meu din armată. Acum, din mila Domnului, păcatele 'mi sunt deslegate.

Fața luă o înfățișare deosebită. Iși ridică sprâncenele, își pironi privirea în pod și rămase lăcută.

— O lumânare, îngână el fără să deschidă gura.

Agafia îl înțelese.

Luă o lumânare din fața icoanelor, o aprinse și i-o dădu; el o luă în mâni.

Agafia se coborî apoi să puie livretul în ladă, dar, când se întoarse, lumânarea căzuse din mâna bătrânului, ochii sticloși nu mai vedeau nimic, iar pieptul nu i se mai mișca.

Agafia 'și făcu cruce, stinse lumânarea, luă apoi un șervet curat și 'i acoperi fața.

* * *

Toată noaptea Marfa n'a putut închide ochii: se gândise la Cornei. A doua zi de dimineață își luă o haină în spate, puse o broboadă pe cap și piecă să afle ce se făcuse drumețul care venise în ajun. Auzi că bătrânul a apucat drumul spre Andreevca.

Luă un băț în mână și porni la Andreevca. Cu cât se apropia mai mult de sat, cu atât era mai neliniștită. „Am să-i dau bună ziua. Il vom lua acasă, vom scăpa de păcate, cel puțin să moară în casa lui, lângă fectorul lui“, se gândi ea.

Ajungând la casa ginerului său, Marfa

văzu lume multă adunată la poartă și în curte. Unii erau în sală, alți se uita pe fereastră. Toți știau că vestitul Cornei Vasiliev, despre care se vorbise în tot ținutul acum patruzeci de ani, murise ca un cerșetor în casa fetei lui.

Casa plină de lume. Femeile șoptiau între ele, oftau și se mirau.

Când intră Marfa, oamenii îi făcură loc să treacă. Sub icoane era întins corpul lui Cornei, spălat, primenit, învăluit într'o pânză albă. La căpătâi, Filip Canonicul, care știa citi, citea psalmi în slavonește.

Era prea târziu să ierte și să ceară iertare. După înfățișarea încrunțată a feței lui, Marfa nu putu ști dacă el o iertase sau nu.

— SFARȘIT —

Cezar Iuliu. Bello-Galico cartea I-a	
(juxtă)	1301—1303
„ Bello-Galico cartea II-a (juxtă)	1304—1305
„ Bello-Galico, cartea VII-a	1336—39
Cicerone. Cuvântarea despre M. Mar-	
celus, trad. de Vasile Grecu, profes-	
or universitar	962
„ Catilinarele	803—804
„ Despre bătrânețe, din latinește de	
C. R. Stoicescu	33
„ Pro Millone, din latinește, de	
prof. univ. Vasile Grecu.....	967—968
„ Despre prietenie, din latinește, de	
N. Dima	107
„ De amiciția (juxtă) trad. de Pro-	
fesorii Asociați	1328—1330
„ Catilinarele, cartea I-a (juxtă) ..	1293—1294
„ Catilinarele, cartea II-a (juxtă) ...	1295—1296
Horățiu. Ode	1321—22
„	1323
„	1324—25
„	1326—27
„ Satire cart. I-a	1384—1386
„	1387—1403
Nepos Corneliu. Căpitani străluciți ai	
neamurilor străine și viețile lui Marcus	
Porcius Catto și a lui Titus Pompo-	
nius Atticus, trad. de Vasile Grecu	965—966
Ovidiu. Metamorfozele. Bucăți alese din	
primele 4 cărți	101
Sallustius. Conjurația lui Catilina	890—90 b.
Seneca. Liniștea sufletească	114
„ Georgicele, trad. în versuri, de	
G. Coșbuc	242—42 b.

Alexandria sau Istoria lui Alexandru cel Mare, Machedon	467—468
Anton Pann. Povestea Vorbii sau culegere de proverbe, de prin lume adunate și iarăși la lume date.	
Vol. I	16—16 b.
„ Volumul II	25—25 b.
„ Volumul III	93
„ Nastratin Hogeia. Înțeleptul Arghir și nepotul său Anadam	79
„ Șezătoare la țară sau povestea lui Moș Albu. Vol. I	93
Idem. Vol. II	94
Candrea Aurel. Graiu, datini, credințe. 1343—44	
Candrea și Densusianu. Din popor. Cum grăiește și simte țăranul român. O culegere de texte din diferite localități, cu ortografia și modul de expr mare a poporului, foarte nemerită pentru cunoașterea sufletului țăranului nostru	351—52 b.
Dulfu Petru. Din lucrările atelor (în versiuni)	1511—12
Esop. Vieța și pildele lui. Cartea de predilecție a poporului	466
Filaret Monahul. Cheia visurilor.....	1349-1350
Genoveva de Brabant. O scriere din cele mai mișcătoare și cu prea frumoase tendințe morale	520-520 b.
Hasdeu B. P. Cuvinte din bătrâni. (Extras.)	
Leist. Proverbe	